

UPPSALA
UNIVERSITET

Med ”ansvar” som mål, medel och självbild Retoriseringen av ”ansvar” i svensk, politisk retorik 1991–2013

Anton Berg Niemelä

Ämne: Retorik

Nivå: C

Poäng: 15 hp

Ventilerad: HT 2013

Handledare: Jon Viklund

Litteraturvetenskapliga institutionen

Uppsatser inom retorik

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte och frågeställning.....	2
1.2 Avgränsning.....	3
2. Analysmaterial.....	4
3. Teori & Metod.....	4
3.1 Retorisering av enskilda begrepp.....	5
3.1.1 <i>Doxa</i> – argumentationens grund.....	7
3.1.2 <i>Topoi</i> och partikulära myter – diskursens innehåll och argumentets medel.....	8
3.2 Analysmodellen och synen på ”ansvar”.....	10
4. Tidigare forskning.....	11
5. Bakgrund. Vad har menats med ”ansvar”?	14
6. Undersökning del 1 – Hur ”ansvar” har använts i det politiska, 1991–2013.....	16
6.1 ”Ansvar” i regeringsförklaringar perioden 1991–2013	16
6.1.1 Hur Carl Bildt och Ingvar Carlsson använde ”ansvar” 1991–1995.....	16
6.1.2 Hur Göran Persson använde ”ansvar” 1996–2005.....	17
6.2 Förändring i ”ansvar” hos Moderaterna?.....	18
6.3 Hur Reinfeldt använder ”ansvar”	18
6.3.1 Hur Reinfeldt använde ”ansvar” i riksdagsvalet 2010.....	18
6.3.1.1 Oppositionens användande av ”ansvar” i valet 2010 – kontrast.....	20
6.3.2 ”Ansvar” i Reinfeldts avslutningstal på Moderatstämman 2013.....	21
6.3.2.1 Konstraster i ”ansvar” under 2013 - Socialdemokratiska utspel.....	22
6.3.3 Hur Reinfeldt använder ”ansvar” för att konstruera representativa bilder.....	23
6.3.4 ”Ansvar” för att tala om politik – ”ansvar” som värde och politiskt mål.....	24
7. Undersökning del 2 – <i>topoi</i> i konstruktionen ”ansvar”.....	26
7.1 ”Ansvar” som självbild.....	26
7.2 Värdet ”ansvar”.....	29
7.3 Den ”ansvarsfulla” politiken.....	31
8. Sammanfattande reflektion.....	33
9. Slutsats.....	34
Källor och litteratur.....	36

1. Inledning

På nyårsafton 2013 publicerade statsminister Fredrik Reinfeldt en artikel på *Svenska Dagbladets* debattsida Brännpunkt. Artikeln innehöll reflektioner över det gångna året och tankar inför året som kommer. Reinfeldt beskriver i artikeln det tunga ansvar politiken bär för att skapa de förutsättningar som krävs för att alla människor ska ges möjligheten att kunna förverkliga sina drömmar, och hur det sociala kontrakt, som etablerats sedan *Allians för Sveriges* regeringstillträde 2006, skapat en känsla av ansvar för samhället och våra gemensamma resurser. Artikeln är ett typexempel på hur Reinfeldt talar om politik.

Ordet ”ansvar” står i dagsläget, liksom i Reinfeldts artikel, i händelsernas centrum: ett (mode-)ord som verkar prägla hela det svenska samhällets syn på politiken och den moraliska debatten. Det skrivs böcker och artiklar om ”ansvar”, men det verkar oftare som att allt färre menar samma sak när de talar om ”ansvar”.

”Ansvar” är, vill jag hävda, till skillnad från ord som ”arbetarparti” eller ”arbetslinjen”, inte ett ideologiskt- eller partibundet slagord. ”Ansvar” är ett ord vi använder i vardagligt tal, för att tala om våra egna liv, inte bara i fråga om politiken. En av de mest intressanta aspekterna hos ”ansvar”, i dess politiska form, är att det kan fylla politiskt övertygande funktioner och agera slagträ i debatter, samtidigt som det är ett vardagligt ord. Hur kan ”ansvar” komma att användas av politiker, som Reinfeldt, i rent politiska syften och vilka förändringar i språkbruket kräver det?

Retoriken och politiken är två ämnen, vars historia är sammanflätade. Förhållandet mellan dem har lett till att vi idag återfinner flera begrepp i vårt vardagliga ordförråd, som har sin grund i politiska sammanhang, men som kommit att bli naturliga delar i hur vi tänker kring politik och samhället i stort. Det är därför intressant att undersöka hur ”ansvar”, betraktat som ett mer neutralt ord, kommit att definieras och användas, i politiska sammanhang, på ett sätt som verkar ”naturligt” – att närmre studera kampen om vem som får formulera ”ansvar” och bestämma ordets betydelse.

1.1 Syfte och frågeställning

I uppsatsen kommer jag söka finna analytiska redskap för att beskriva den roll de enskilda orden har i samtida, svensk politik och undersöka utifrån vilka grunder de använts i politiska sammanhang. Med hjälp av den här uppsatsen kommer jag att kunna bidra till forskningen runt Reinfeldt och de Nya Moderaternas retorik med en beskrivning av hur de använder ordet ”ansvar” i politiska syften. Undersökningen kommer dessutom kunna bidra med en överblick av hur ”ansvar” gått från att vara ett vardagligt ord, till något som går att använda för att angripa politiska motståndare och hävda sin egen politiska rörelses förmåga; för att tolka och beskriva samhället och utifrån detta formulera problem och passande politiska handlingar; och för att motivera och berättiga sin egen politik och

dess betydelse för Sverige. På så sätt söker jag bidra med både en ökad förståelse och teoretisering kring hur enskilda ord, inom ramen för politisk retorik, kan komma att fungera som ”bärare” av laddade tankeströmningar och hur dessa enskilda ord, på så sätt, kommer att fungera som drivkrafter i den politiska diskursens utveckling.

För att undersöka detta ställer jag upp följande frågeställningar för uppsatsen:

- 1) Går det att i svensk politisk diskurs beskriva att ordet ”ansvar” genomgått en förändring i avseende på betydelse och användningsområde? Hur har ”ansvar” använts i politisk diskurs innan och under Reinfeldts tid som statsminister?
- 2) Om användningen av ”ansvar” har förändrats (1), så vad består förändringen i mer specifikt? Vilka tankar eller föreställningar använder och utgår Reinfeldt ifrån när han talar om ”ansvar” i politiska kontexter och vad betyder ordet i dessa sammanhang?

1.2 Avgränsning

Den här uppsatsens akademiska intresse ligger i hur ”ansvar” använts i politisk retorik av Moderaterna under Reinfeldts partiledarskap och hur de använt sig av ordet, lett till förändringar i ordets politiska betydelse. Min undersökning intresserar sig för Reinfeldts retoriska framställning av sin politiska grupp och dess politik, därför begränsas undersökningen till att helt innefattas i de diskursiva elementen: att undersöka hur det som sägs binds samman till en enhetlig bild av Reinfeldts och Moderaternas politik och inte att studera de ”fakta” som används som bevismedel.

För att kunna undersöka hur ”ansvar” kommit att bli ett politiskt laddat ord kommer jag att presentera och analysera exempel för hur ”ansvar” har använts i den politiska diskursen. De teoretiska och analytiska redskapen för undersökningen har jag sökt i retorikforskning som undersöker hur enskilda ord fungerar i större retoriska kontexter och hur dessa ord kan bidra till förändringar i hur vi talar och tänker.

För att kunna undersöka om det skett någon förändring hos ”ansvar”, i samtida politisk diskurs, kommer jag att söka visa hur även Socialdemokraternas och Sverigedemokraternas retorik, ställts inför nya krav att förhålla sig till och bemöta de nya förväntningarna på ”ansvar”. Jag har valt just dessa två partier, eftersom de utgör två tongivande partier i *Alliansens* opposition och som Moderaterna explicit söker särskilja sig från, för att kontrastera Reinfeldts användande av ordet.

Det analysmaterial jag valt för att finna mina exempel är tal och uttalanden i olika media från olika tillfällen, från perioden 1991–2013 som utgångspunkt. Den valda tidsperioden tillåter utrymme åt två Moderata statsministrar samt två Socialdemokratiska och ger därmed en bredare förståelse av hur ”ansvar” har använts i statsministerrollen, både över tid och över partigränserna. Därigenom går det att avgöra om Reinfeldts sätt att använda ”ansvar” skiljer sig från hur de andra statsministrarna använde sig av ordet i avseende på hur mycket plats ordet ges och dess betydelse.

2. Analysmaterial

För undersökningen kommer jag att presentera och analysera exempel för hur ”ansvar” använts i den politiska diskursen. Jag har valt regeringsförklaringar som utgångspunkt för undersökningen, eftersom de består i en beskrivning av och motivering för den politik regeringen avser föra under det kommande året. Regeringsförklaringarna ger därför en representativ och sammanfattande bild över hur den aktuella regeringen ser och tolkar den politiska situationen.

Carl Bildts regeringsförklaringar, 1991–1993, återfinns i riksdagens egna protokoll och går att finna genom sökning i riksdagens arkiv.¹ Regeringsförklaringarna 1994–2013 finns publicerade på regeringen.se och går att söka under fliken ”publikationer” under avsändaren ”statsrådsberedningen”.² Vid hänvisning till regeringsförklaringar i analysen kommer jag att återge den aktuella statsministerns namn och år i fotnot, samt aktuell sida i regeringsförklaringarna 94–13.

Utöver regeringsförklaringarna kommer jag att undersöka uttalanden i massmedia som står i direkt anslutning till valet 2010: från dagen innan valet och från valnatten. Dessa uttalanden kommer från Moderaterna, Socialdemokraterna och Sverigedemokraterna och presenteras närmre i undersökningen. Jag kommer också granska Reinfeldts avslutande tal från Moderatstämman 2013 och kontrastera hans användande av ”ansvar” där med Socialdemokratiska utspel från 2013. Därigenom kan jag konstruera en representativ och aktuell bild över hur ”ansvar” har använts av Reinfeldt och hans politiska motståndare i politiska sammanhang, i en bred variation av politiska uttalanden. Dessa uttalanden kommer att hänvisas till i analysen- och i källförteckningen sorteras under talarens namn och inte mediets (exempelvis tidningen), för att förtydliga *vem som talar*.

Tillsammans ger detta material en representativ bild över hur ”ansvar” använts, hur stor plats ordet givits i samtida politiska retorik, samt den förändring som ”ansvar” genomgått i fråga om betydelse hos ordet, i ett perspektiv som sträcker sig över tid och det partipolitiska fältet. Genom att undersöka detta material kan en bild över eventuella förändringar hos ”ansvar” över tid och eventuell partitillhörighet synliggöras. Det är mot denna bild jag kommer rikta undersökningen och testa mina frågeställningar.

3. Teori & Metod

I det här avsnittet kommer jag att presentera den analysmodell jag kommer använda för att ta mig an dessa politiska uttalanden och utreda de förändringar hos ordet ”ansvar” som finns där.

För analysmodellen har jag utgått från Jon Viklund och Patrik Mehrens teori om retorisering av enskilda begrepp.³ Med hjälp av deras teoretiska apparat för att bedöma graden av retorisk

1 Publicerade på hemsidan: <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/>, med det aktuella året (1991, 1992 eller 1993) angivet som tidsavgränsning i sökfiltret.

2 Publicerade på hemsidan: <http://www.regeringen.se/sb/d/108/action/browse/c/202> sorterade under respektive år.

3 Jon Viklund & Patrik Mehrens, ”Retoriseringen av begreppet 'folk' i 1800-talets Sverige”, *Rhetorica Scandinavica*

laddning hos ett enskilt begrepp kan jag beskriva den språkliga utvecklingens händelseförlopp på ett teoretiskt plan. Teorin tillåter dessutom beskrivning av Reinfeldts användande av ”ansvar”, sett som del av ett större ideologiskt projekt (i den här uppsatsen: hegemoniska positionen i den politiska retoriken), genom att analysera vilka föreställningar som binds till ordet. Utifrån detta kan jag undersöka hur Reinfeldt tolkar det nuvarande Sveriges gemensamma föreställningar av politiken och beskriva hur Reinfeldt, genom sin retorik, söker orientera svensk politik i en viss riktning.

För ytterligare teoretiskt djup i undersökningen av de argumentativa aspekterna hos ”ansvar”, kommer jag att låna in Ruth Amossys (en av Viklund och Mehrens teoretiska källor) *pragmatiska* sätt att se och beskriva retorik och dess funktioner, baserat på två artiklar.⁴ Till denna pragmatiska retoriksyn lägger jag det mytologiska perspektiv Erik Bengtson lagt fram i sin artikel om mytologiska argumentationsbaser.⁵ Detta för att bättre kunna beskriva hur talare använder och förändrar grundläggande sätt att uppfatta och tolka politiskt språkbruk och dess ideologiska grunder genom sin retoriska framställning.

3.1 Retorisering av enskilda begrepp

Begreppet ”retorisering” används av Viklund och Mehrens för att benämna förändringar i *hur* språkliga representationer (så som enskilda ord eller ett idiomatiskt uttryck) används i argumentativa situationer, eller för att tala om då det sätt vi resonerar kring och/eller uttalar oss om ett visst ämne, kommer att uppfattas som mer laddat eller värderande än tidigare.⁶

Retorisering av en enskild symbolisk representation (ordet ”ansvar”) förstås som en process där den referentiella funktionen hos representationen, alltså vad ordet betyder, kommer att präglas av ökad argumentativ funktionalitet: att ordet uppfattas som mer laddat än tidigare och blir ett normalt sätt att argumentera i olika nya sammanhang. Utifrån ordets nya betydelse kommer retoriseringsprocessen att leda oss att använda och tänka på ordet på vissa typiska sätt. Detta beskrivs som ordets argumentativa orientering: vilka ämnen eller diskurser ordet riktas mot och de tankar ordet leder oss till att tänka. Retoriseringsprocessen får därmed konsekvenser för hur vi använder oss av språket och hur vi tänker genom språkliga begrepp i stort, eftersom våra ord och begrepps betydelser och användningsområden kommer att förändras.⁷

Viklund och Mehrens menar att retoriseringsprocessen är en konsekvens av att nya *topoi* knyts till representationen. Dessa *topoi* utvidgar mängden möjliga betydelser hos representationen

2013:63, s. 54-71.

4 Ruth Amosy, ”Ethos at the crossroads of disciplines: rhetoric, pragmatics, sociology”, *Poetics Today* vol. 22, 2001:1, s. 1-23. Ruth Amosy, ”How to do things with doxa: toward an analysis of argumentation in discourse”, *Poetics Today* vol. 23, 2002:3, s. 465-487.

5 Erik Bengtson, ”Den mytiska argumentationsbasen”, *Retorica Scandinavica* 2012:63, s. 38-56.

6 Viklund & Mehrens 2013, s. 62.

7 Viklund & Mehrens 2013, s. 55.

och mängden slutsatser som kan impliceras utifrån den. Denna förändring hos representationen brukar vanligtvis ta sig uttryck i en mångtydighet hos ordet, som ofta går att betrakta som en avvikelse från den gängse språkuppfattningen eller *doxa*.⁸ *Topoi* ska därför, inom ramen för den här teorin och min analysmodell, förstås som de element som styr förståelsen av en representation på en semantisk och på en kognitiv nivå. *Topoi*-begreppet kommer jag att utveckla vidare i avsnitt 3.1.2.

Viklund och Mehrens skriver att en deskriptiv analys av enskilda retoriseringsprocesser kan användas för att kritiskt granska bakomliggande premisser och implicita värderingar i diskurser. De föreslår att orsaken bakom retoriseringsprocessen bör förstås på ett övergripande plan, där nya värderingar, tankesätt och sociala mönster ger upphov till att nya *topoi* fogas till representationen och att det är dessa *topoi* som är förutsättningarna för hur vi förstår representationens betydelse och vilken argumentativ orientering och funktion representationen har.⁹

Här, menar jag, fyller Erik Bengtsons teori om mytiska aspekter i språket en central funktion. Bengtson utgår från Roland Barthes synsätt på retorik som något värderande och vinklande. Barthes eget projekt handlar om att avslöja den hegemoniska gruppens dominans, genom att visa hur det som framställs som neutralt eller självklart, egentligen är värderande och subjektivt.¹⁰

Samtliga av den här uppsatsens teoretiska källor, och även jag, tar avstånd från Barthes värderande analys för en mer deskriptiv hållning, men i och med att begrepp kommer att uppfattas som mer gångbart eller argumentativt laddat i retoriseringsprocessen, menar jag, att den mytiska aspekten kan bidra till att beskriva hur retoriseringen hör samman med den hegemoniska utvecklingen. Hur dessa fenomen hör samman skulle kunna visas genom att undersöka de premisser som möjliggör att ett retoriserat begrepp fortfarande kan fylla argumentativa funktioner. Om ett begrepp uppvisar de tecken som är karaktäristiska för en retorisering (så som mångtydighet eller förekomst i nya kontexter) utan att vara förankrat i hur vi förstår ordets betydelse, så skulle ordet förvandlas till nonsens. Ingen skulle längre förstå vad ordet var avsett att förmedla. Genom att i dessa fall, som i fallet om det politiserade ”ansvar”, undersöka vilka premisser som tillåter representationen att bibehålla något slags argumentativ funktionalitet kan man finna de föreställningar eller myter som formar vårt sätt att använda språket i politiska sammanhang.

För att bedöma graden av retorisk laddning hos en symbolisk representation föreslår Viklund och Mehrens tre kriterier:

- 1) Retorisering beror på mängden nya *topoi* som binds till representationen. Dessa *topoi* styr meningen och den argumentativa orienteringen hos den symboliska representationen.¹¹

8 Viklund & Mehrens 2013, s. 63.

9 Viklund & Mehrens 2013, s. 68.

10 Bengtson 2012, s. 38-39.

11 Viklund & Mehrens 2013, s. 62.

- 2) Retorisering beror på användningsfrekvensen hos de symboliska yttranden som betecknar den symboliska representationen.¹² (Hur ofta ordet ”ansvar” sägs.)
- 3) Retorisering uppstår när en symbolisk representation får nya funktioner inom en särskild diskurs och medför en betydelsespridning eller betydelseförskjutning.¹³

3.1.1 Doxa – argumentationens grund

I den här uppsatsen används termen *doxa* för att benämna den samling av föreställningar, som ger premisserna och mallarna för argumentation, vilken retoriseringsprocessen kommer att förändra. Min förståelse av termen utgår dels från Ruth Amossys *pragmatiska* teori om *doxa* och dels från Erik Bengtsons teori om *mytiska argumentationsbaser*.

Amossy utgår ifrån diskursens förmåga att påverka våra handlingar och betonar vikten av att i retorikforskning granska och beskriva *de sätt* och *de medel* som används i argumentationen, av talaren, för att rikta publikens åsikter och vinna medhåll för sina teser. Amossys metod består i att finna doxiska element i diskurser och beskriva det sätt varigenom dessa element bygger en interaktion mellan diskursens deltagare, alltså mellan talare och publik. I sin betoning av relationen: talare–publik, menar Amossy att argumentationens effektivitet är helt avhängig hur väl talaren kan använda redan accepterade teser hos publiken för att vinna medhåll för en ståndpunkt.¹⁴ Dessa accepterade teser är ofta värden och normer och även vårt vardagliga språk i viss mån hör hemma här. Tillsammans utgör de gränserna för vad en talare kan åstadkomma genom argumentation.¹⁵ Det är således gränsen för vad som är möjligt att tala om och för publiken att förstå, utifrån publikens försanthållanden, som är den enskilda gruppens *doxa*.

Bengtson talar om sitt begrepp ”argumentationsbas” på ett liknande sätt. Han skriver att argumentation motiveras utifrån en socialt och språkligt konstruerad kunskapsbas, som utgör referensramen för att tolka ny kunskap eller ståndpunkter. Bengtson skriver att han vill undvika att använda *doxa* som benämning för denna bas, eftersom *doxa* ofta använts för att beteckna en viss individ eller grups hela världsuppfattning. Att Bengtson uppfattar *doxa* på detta sätt följer av hans mytologiska perspektiv på retorikämnet, där mytens suggestiva karaktär står i fokus. I Bengtsons system konstrueras myten som en suggestiv tolkning av ett visst fenomen, som många väldigt olika människor kan dela och förstå likadant, trots att de inte delar samma förståelse av världen i stort. Därför menar Bengtson, med fokus på förståelsen av enskilda fenomen, som myten, att vi kan tänka oss att personerna ändå delar samma argumentationsbas i den specifika situationen, utan att dela

12 Viklund & Mehrens 2013, s. 62.

13 Viklund & Mehrens 2013, s. 63.

14 Amossy 2002, s. 467.

15 Amossy 2001, s. 5-6.

samma *doxa* (världsuppfattning).¹⁶ Jag håller med Bengtson i detta och menar att Amossys funktionella och pragmatiska perspektiv på *doxa*, mer liknar Bengtsons argumentationsbas än den *doxa* Bengtson talar om i sin artikel. Därför förstås *doxa* i den här uppsatsens som både Amossys benämning på de gemensamma utgångspunkter en talare måste utgå ifrån för att kunna påverka och Bengtsons referensram för att tolka och förstå argumentationen.

3.1.2 Topoi och partikulära myter – diskursens innehåll och argumentets medel

För att kunna övertyga, och inte bara definiera premisser, måste talaren utgå från publikens förväntningar och föreställningar. Kort sagt måste talaren utgå från *doxa* för att vara förståelig och övertygande för publiken. Dessa doxiska föreställningar utgör argumentationens premisser och ska idealiskt sett leda till att publiken sluter sig till den avsedda slutsatsen. Dessa premisser och föreställningar, som tillsammans utgör *doxa*, är vad som här kommer att benämnas ”*topoi*” (pl., i sg. *topos*). Hos Amossy förekommer tre typer av *topoi*:

- 1) Specifika *topoi*. Dessa *topoi* korresponderar mot de kulturellt accepterade åsikter som utgör beståndsdelarna i *doxa*.¹⁷ Hit vill jag också förlägga Bengtsons specifika myter, eftersom en myt gäller ett partikulärt fenomen och därigenom kan betraktas som en del av *doxa* (även om Bengtson kallar mytens huvudsakliga funktion att väcka ett större idékomplex).¹⁸
- 2) Allmänna *topoi*. Dessa *topoi* delas in i två kategorier: publikens åsikter om vad som är verkligt, fakta och sant. Hit hör, menar jag, den typ av hegemonisk konstruktion som får det vinklande och värderande att framstå som neutralt. Hit hör också publikens uppfattningar om vad som är att föredra i fråga om värden, hierarkier och specifika *topoi*.¹⁹ Allmänna *topoi* definieras därför för uppsatsen som former eller mallar för hur vi tänker och kopplar samman diskursens element enligt vissa normativa och kulturspecifika mönster, helt likt Bengtsons argumentationsbas.
- 3) *Pragmatiska topoi*. Ett pragmatiskt *topos* hos Amossy definieras utifrån att det utgör en koppling mellan argument och slutsats, oavsett vilket innehåll det har.²⁰ Därför tolkar jag Amossy här som att både allmänna och specifika *topoi* kan vara pragmatiska *topoi* förutsatt att de utför en sådan koppling.

Hos Amossy är det de *pragmatiska topoi* som är av störst teoretiskt intresse. Amossys förståelse av *pragmatiska topoi* härstammar från Anscombe och Ducrots argumentationsteori (vilken även

16 Bengtson 2012, s. 45-46.

17 Amossy 2002, s. 479-480.

18 Bengtson 2012, s. 45.

19 Amossy 2002, s. 477-478.

20 Amossy 2002, s. 484.

Viklund och Mehrens lyfter fram i sin retoriseringsteori).²¹ Inom ramen för denna argumentationsteori ska varje diskursivt uttryck förstås som ett argument som inbjuder vissa slutsatser: alltså, det samband som råder mellan ordets semantiska betydelse och dess implikationer. Ett exempel på detta är uttrycket: ”Pierre är rik” (argument), som implicerar förståelsen: ”Pierre har mycket pengar” (slutsats). Det definierande ledet kan stå implicit i uttalandet, eftersom slutsatsen är given redan i argumentet. Skillnaden gäller alltså om kopplingen är semantisk (inomspråklig) eller om den har sitt ursprung i kulturella föreställningar (utomspråklig), alltså i *doxa*.

Jag vill här hävda att retoriseringen av en symbolisk representation består i att det uppstår en otydlighet gällande vilken typ av konvention eller argumentations som ska tillämpas för att styra tolkningen av uttalandet i fråga; en otydlighet i hur kopplingen mellan, säg, ordet ”ansvar” och vad det är avsett att betyda i sammanhanget. Detta skulle vara en sannolik orsak till att en representation får andra referentiella funktioner i en retoriseringsprocess.

3.1.3 Stereotypa konstruktioner och komplexa myter – *ethos och andra identitetsbilder*

Till förståelsen av *topoi* vill jag lägga det *kognitiva* perspektivet hos Amossy och Bengtson, som gäller hur språket upprättar mallar och former för hur vi tänker och tolkar.²²

Stereotypa element är hos Amossy de uppfattningar, som i form av idiomatiska uttryck, cirkulerar inom en språkgemenskap, som genom att ha använts ofta, kommit att få en självklar form och funktion.²³ Amossy menar att de stereotypa elementen styr all kommunikation mellan talare och publik genom att förena dem i ett gemensamt sätt att prata och tänka på kring själva innehållet i diskursen. I det kognitiva perspektivet på *topoi*, tillåter stereotypa element människor att generalisera och kategorisera intryck, varigenom stereotypen hjälper individer att förstå sin omgivning. Stereotypa element kan därigenom förbindas till diskursiv kraft, eftersom de genom att vara stilistiskt repetitiva kan väcka idéer ur *doxa* i argumentativa situationer.²⁴ På så sätt liknar Amossys stereotyp Bengtsons myt, i det att myten av Bengtson beskrivs som en historisk och kulturell tolkning, som framställer något vinklat och värderande som självklart och naturligt och därför kan väcka större idékomplex.²⁵

Detta tror jag hör samman med den typ av hegemonisk dominans som leder till att vissa ord uppfattas som neutrala i fråga om värdering, fast de i själva verket kan vara värderande. De uppfattas som neutrala eftersom de är vanliga och välkända. Stereotyper avser alltså utomspråkliga kopplingar, som görs till normala delar av språket och kan komma att betraktas som inomspråkliga,

21 Amossy 2002, s. 16. Viklund & Mehrens 2013, s. 60-61.

22 Amossy 2001, s. 7-8, och: Bengtson 2012, s. 48-49.

23 Amossy 2002, s. 481.

24 Amossy 2002, s. 481.

25 Bengtson 2012, s. 40.

genom att de används på ett typiskt sätt upprepade gånger.

För att kunna påverka måste talaren alltid tolka *doxa*, skriver Amossy. Därför är det nödvändigt att talaren konstruerar en bild åt sin publik, för att avgöra vilka premisser som är gångbara i sammanhanget. Genom detta kommer talaren oundvikligen att konstruera en bild av sig själv, en själv-representation genom att utgå från sina egna försanthållanden och söka anpassa sin retorik utifrån vissa stereotypa kategorier: som t.ex. politisk identitet. Därigenom är också stereotypen en oundviklig del i hur retorisk verksamhet utövas hos Amossy.²⁶

Amossy inkluderar sociologiska och *pragmatiska* perspektiv i sin syn på *ethos*. Detta beror framförallt på en distinktion mellan den rent diskursiva självbild som konstrueras i talet och den bild av talaren som finns hos publiken innan den diskursiva självbilden konstruerats. Förståelsen av den för-diskursiva aspekten av *ethos* härleder Amossy till (sociologen) Pierre Bourdieu, vars ståndpunkt Amossy tolkar som att ord och retorik i sig självt saknar kraft att påverka. Kraften att påverka härleds från talarens sociala position och själva talets sociala funktion, vilka båda hör till de förhållanden som existerar mellan människor och inte till språket som sådant.²⁷

För att behandla de diskursiva aspekterna av *ethos* lyfter Amossy fram *pragmatisk* analys. Fokus där ligger på att beskriva de språkliga element som utgör den diskursiva interaktionen och beskriva det sätt varigenom talaren inträder i interaktion genom att beskriva hur talaren konstruerar en syftesenlig självbild utifrån förståelsen av situationen. På så sätt uppfattar Amossy, och jag, *ethos*-begreppet som en stereotyp konstruktion som tillåter publiken att förstå den talande parten och vars byggstenar hämtas av talaren ur *doxa*.²⁸

3.2 Analysmodellen och synen på ”ansvar”

Inom ramen för den här uppsatsen ska ordet ”ansvar” betraktas som en diskursiv konstruktion, som konstrueras av en mängd doxiska element, här benämnda *topoi*. ”Ansvar” blir därmed både ett slags stereotyp konstruktion, likställd med *ethos* i Amossys perspektiv, och som en egen myt, som går att bryta ner i mindre partikulära myter och användas i konstruktion av argumentationsbaser och mer generella myter, sett ur Bengtssons perspektiv. Liksom Viklund och Mehrens förklarar i sin teori, kommer jag att betrakta den argumentativa orienteringen och funktionerna hos ”ansvar” som avhängiga den laddning dess konstitutiva *topoi* har i den politiska diskursen. Undersökningen består alltså i att undersöka vilken struktur och vilka föreställningar Reinfeldt använder i sin konstruktion av ”ansvar”.

För att kunna undersöka och beskriva förändringen i hur ”ansvar” används och vad ordet betyder, kommer jag att söka påvisa en retorisering av ordet med hjälp av de kriterier som

26 Amossy 2001, s. 5-6.

27 Amossy 2001, s. 2-3.

28 Amossy 2001, s. 20-21.

föreslagits av Viklund och Mehrens. Inom ramen för detta är det nödvändigt att undersöka *vilka* argumentativa funktioner ”ansvar” har i Fredrik Reinfeldts politiska retorik. Därför är ett bakgrundsparti som visar hur ”ansvar” har använts i politiska sammanhang de två senaste decennierna nödvändigt. Detta är undersökningens första del.

Undersökningens andra del kommer söka att utveckla den bild som konstrueras genom undersökningen om en retorisering av ”ansvar” föreligger, genom att undersöka de mer kvalitativa aspekterna som återfinns i Viklund och Mehrens kriterier. Baserat på teoridiskussionen är det de pragmatiska *topoi* som sammanbinder Reinfeldts uttalanden om ”ansvar” och bestämmer den argumentativa orienteringen hos ”ansvar”. Därför är alla de kopplingar som kommer att undersökas djupare: *vad* kopplingen består av för *topoi* och *hur* dessa *topoi* utför kopplingen (semantiskt eller kulturellt?), också *pragmatiska topoi*.

Analysen kommer även riktas mot frågor om hur ”ansvar” används för att konstruera större idékomplex i form av myter. Jag kommer att använda Amossys *pragmatiska* perspektiv för att beskriva *hur* kopplingarna mellan ”ansvar” och olika *topoi* (sedda som argument och slutsatser, uttryckt i tekniska termer) görs av Reinfeldt. För att sedan djupare analysera *hur* de kopplingar som görs är möjliga att göra, kommer jag att tillämpa Bengtssons mytiska perspektiv på ”ansvar” och de *topoi* som Reinfeldt binder till ordet.

4. Tidigare forskning

Om de Nya Moderaterna och Fredrik Reinfeldts retorik är forskningen spridd. Det finns åtskilliga studentuppsatser skrivna på ämnet från flera nivåer. Det finns också ett par vetenskapliga böcker och artiklar skrivna om ämnet, men det huvudsakliga forskningsintresset, både där och bland studenter, brukar gälla frågor om motiv, specifika stilistiska figurer eller hur vissa retoriska medel används för att förmedla budskap, världsbild eller för att vinna röster. Fokus har legat mer på ett praktiskt plan, där man sökt förklara bakgrunden till *Alliansens* framgångar genom analys av förutsättningarna i samhället och inte retoriken som en enhet.

När det gäller mitt avgränsande uppslag, hur ordet ”ansvar” används och kommit att utvecklas till ett viktigt politiskt och retoriskt laddat ord hos Moderaterna, eller ens försök att undersöka en enskild, enhetlig aspekt (som deras användande av ”ansvar”) i Moderaternas retoriska värld, står forskningsfältet relativt tomt, men det finns viss angränsande forskning.

I fråga om forskning kring Moderaternas självframställning, betraktad som en enhetlig bild, har Katarina Barrling Hermansson skrivit en avhandling. Hermansson undersöker i sin avhandling kollektiva självbilder (alltså snarlikt *ethos*) och normer i riksdagens partigrupper.²⁹ Liksom

²⁹ Katarina Barrling Hermansson, *Partikulturer: kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*, (diss.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 2004.

Hermansson undersökt hur Moderaterna betraktade sig själva, kommer jag att undersöka de självbilder som Reinfeldt konstruerar i sin politiska retorik genom att använda ”ansvar”. Även i mitt perspektiv spelar de normer som lyfts fram som centrala för den egna självbilden och som binder samman den diskursiva bilden, stor roll förstådda som *topoi*. Hermansson menar vidare att partigruppernas självbilder går att återföras på fyra teman, där temana *politisk förmåga* och *politisk ansvarskänsla* kommer visa sig vara särskilt viktiga i undersökningen av hur ”ansvar” används i syfte att konstruera självbilder även i min retorikvetenskapliga uppsats.

Det finns dock ett par saker som mitt uppslag kan bidra med för att komplettera Hermanssons bild av Moderaterna. Hermanssons avhandling är skriven under Bo Lundgrens tid som partiledare för Moderaterna, vilket innebär att den förändring i retoriken, och hos ”ansvar”, som återfinns under Reinfeldts partiledarskap saknas. Här bidrar den här uppsatsen till forskningsfältet med en förnyad bild av hur Moderaterna framställer sig själva genom ordet ”ansvar”. Hermansson lyfter inte fram ordet ”ansvar” som centralt i hur Moderaternas beskriver sig själva: Hermanssons tema *ansvarskänsla* berör framförallt hur partiet ser på normerna för vad som är anständigt beteende i politiken,³⁰ och inte för att beskriva partiet eller dess politik.

Mitt uppslag skiljer sig från Hermanssons också i fråga om teoretiskt intresseområde. Hermansson undersöker hur partigruppen uppfattas av sina medlemmar och andra partigrupper. Genom detta kan Hermansson undersöka i vilken utsträckning bilden är förankrad i partiet. Min uppsats undersöker inte den interna bilden utan den retoriskt konstruerade bilden av gruppen, som jag för argumentets skull hypotetiskt antar accepteras samstämigt av partiet. Eftersom min undersökning rör den retoriska framställningen av partiet: inte den empiriska faktan bakom retoriken, utan hur Reinfeldt binder samman sitt användande av ”ansvar”.

Ett annat viktigt verk är Aron Etzlers bok *Reinfeldteffekten*.³¹ Etzler beskriver i boken hur Moderaterna, under Reinfeldt, arbetat med ord och språkbruk för att forma det politiska fältet till sin fördel. Moderaterna arbetade, enligt Etzler, med språket på genom att framställa politiken i termer som *neutraliserar* de föreställningar som kretsar runt partiet, för att sedan kunna framställa sig självt genom att använda uteslutande positivt laddade ord.³² Etzler sammanfattar Moderaternas omformade språkanvändning som: ”mer avancerad än att konstruera nya begrepp. Den handlade om två andra saker: att få Moderaterna att använda rätt språk och att definiera om redan existerande ord.”³³ Det är detta, att definiera om ord, och därigenom ge dem politisk laddning, som jag undersöker och tar med mig från Etzler.

30 Hermansson 2004, s. 70.

31 Aron Etzler, *Reinfeldteffekten: hur nya moderaterna tog över makten i Sverige och skakade socialdemokraterna i grunden*, Stockholm: Karneval förlag 2013, s. 332.

32 Etzler 2013, s. 54 & 57.

33 Etzler 2013, s. 58.

Etzler skriver att sakpolitiken idag är så pass komplex att politiker tvingas använda ett språk som är ”lättbegripligt och igenkännligt. Det är därför vi ständigt hör samma ord – välfärd, rättvisa, ansvar – i debatt efter debatt”.³⁴ Trots att Etzler lyfter fram ”ansvar” som ett sådant ord, som omformas i syfte att inta en ledande politisk roll, gör Etzler ingen djupare analys av vad dessa ord, på grund av Moderaternas förändrade språkbruk, kommer att användas i för syften. Etzler fokuserar sin bok på att förklara de bakomliggande händelserna som användes som grund för de Nya Moderaternas framgångsrika utveckling, så som politiska skandaler hos Socialdemokraterna, och undersöker inte djupare hur själva retoriken binds samman till en helhet. Jag kommer i min undersökning utvidga Etzlers diskussion kring hur Reinfeldt använder ett till synes *neutralt* ord, ”ansvar”, och hur Reinfeldt omformar det för att tala om sin egen politik och politiska grupp.

Gällande frågan hur Moderaterna använder sig av enskilda ord inom ramen för politisk diskurs, har Tobias Davidsson publicerat en artikel med en diskursanalys över hur Moderaterna använde sig av begreppet ”utanförskap” perioden 2003–2006, med fokus på hur begreppet konstrueras och definieras i politisk diskurs.³⁵ På ett liknande sätt som Davidsson undersöker hur ”utanförskap” lyftes fram för att bland annat benämna vissa politiska fenomen och formades till att bli ett laddat ord som kunde användas i debatter, undersöker jag *hur* ”ansvar” lyfts fram i den politiska diskursen och hur detta hänger ihop med den politiska situationens dynamiska förändringar, sammankopplat med tankar om hegemoni som drivkraften bakom förändringen. Till skillnad från Davidsson är mitt studieobjekt, ”ansvar”, (eller har åtminstone varit) ett vardagligt ord och inte, som ”utanförskap”, ett i grunden sociologiskt begrepp eller teknisk term för att benämna enskilda politiska fenomen.

Min undersökning består i att undersöka hur vardagliga ord kommer att fångas upp av politiska grupper i syfte att styra det politiska fältets utveckling. Därigenom menar jag att dessa ord kommer att gå från vardagliga till att bli politiskt laddade. Till detta forskningsfält hör därför både Viklund och Mehrens artikel och teori om retorisering av enskilda begrepp och Bengtsons teori om hur enskilda ord samverkar med större bakomliggande idékomplex. Härigenom söker min uppsats skriva in sig i de teoretiska fält som undersöker hur retoriken och språkets utveckling förhåller sig till varandra och vidare till samhällets och det politiska fältets idéutveckling.

34 Etzler 2013, s. 57.

35 Tobias Davidsson, ”Utanförskapelsen. En diskursanalys av hur begreppet utanförskap artikulerades i den svenska riksdagsdebatten 2003-2006.”, *Socialvetenskaplig tidskrift* 2010: 17 (2), s. 149-169.

5. Bakgrund. Vad har menats med ”ansvar”?

Från idéhistoriskt håll tar sig Sven-Eric Liedman an ”ansvar” i termer av begreppets historiska betydelser i samhället.³⁶ Liedman skriver att ”ansvar” har varit ett centralt begrepp och fråga, både inom moralen och juridiken, sen urminnes tider. ”Till svars', säger vi, liksom 'svara för'. [...] Den som bär ansvar måste svara på frågan hur han eller hon har handlat.”³⁷ Liedman fortsätter i sin artikel att diskutera de intellektuellas ansvar i samhället. Detta ansvar härleder Liedman ur de nya parlament som inrättades i Europa under 1700-talet, där *politiskt ansvar* (min kursivering) för parlamentets beslut tillföll dess medlemmar. I och med detta, skriver Liedman, var det inte längre enbart furstar som hade ansvar för samhället, utan det blev något som tillkom varje medlem i kollektivet ”parlamentet”.³⁸

Utifrån ett moralfilosofiskt perspektiv skriver Ann Heberlein om vad ansvar är och vad det är i det svenska samhället i sin bok: *Det var inte mitt fel! Om konsten att ta ansvar*.³⁹ Heberlein skriver att ansvar eller ansvarighet kan betraktas som en egenskap hos individen, en förmåga att hantera den eller de uppgifter han eller hon har på ett bra sätt. Vad som är rimligt och vad som inte är rimligt att utkräva av andra hänger ihop med vad vi kan förvänta oss av andra människor, vilka krav vi kan ställa på dem, alltså vilket ansvar vi kan utkräva av dem. Föreställningen om att människan kan – och bör – ta ansvar för sina handlingar är en grundläggande förutsättning för demokrati.⁴⁰ Detta är en viktig aspekt hos ansvar som Heberlein väcker: att ansvar utgår från att människors handlingar äger rum i relation till andra människor.⁴¹ Den centrala aspekten jag ser i politisk kontext, är framförallt i fråga om hur vi motiverar våra handlingar, eller avsaknaden av handlingar, det vill säga hur ansvar kopplas till motiveringen eller förklarandet av politisk handling.

Det finns också en viktig distinktion i fråga om ansvar, som väcks av Heberleins argumentation. Den här distinktionen hos Heberlein ligger i skillnaden mellan det aktiva att ”ta” ansvar och det passiva att ”bli” omhändertagen, den som någon annan får ta ansvar för eftersom den själv är oförmögen till det.⁴²

Ansvar handlar i grund och botten, hos Heberlein såväl som hos Liedman, om att svara an, att svara på de krav som ställs på oss. För att kunna ta ansvar måste personen i fråga besitta vissa egenskaper, förslagsvis Hermanssons *politiska förmåga*, eller annan kompetens. Både Heberlein och Liedman menar att det idag finns en tendens till att människor i samhället söker fly sitt ansvar.

36 Sven-Eric Liedman, ”Att stå till svars – Sven-Eric Liedman definierar begreppet ansvar”, *Iotal* 2012:8/9, s. 6-7.

37 Liedman 2012, s. 6.

38 Liedman 2012, s. 6.

39 Ann Heberlein, *Det var inte mitt fel!: om konsten att ta ansvar*, andra utgåvan, Stockholm: Ponto pocket 2010, s. 175.

40 Heberlein 2010, s. 15.

41 Heberlein 2010, s. 15.

42 Heberlein 2010, s. 56-59.

Samtidigt har det, under åtminstone det senaste halvåret 2013, allt oftare börjat höras röster som förklarar sig ”beredda att ta ansvar” i den politiska sfären. Den här trenden tas upp i en krönika av Nina Björk,⁴³ som sändes bara ett par dagar efter ett socialdemokratiskt utspel där Stefan Löfven uttryckte sig vara ”beredd att ta ansvar” (utspelet behandlas i avsnitt 6.3.2.1).

I sin krönika diskuterar Björk förhållandet mellan ansvar och politik och hur detta förhåller sig till demokratiskt styre i stort genom att framhäva betydelsen hos ansvarsbegreppet i samhällets nuvarande politiska linje. Björk säger:

om vi ska leva i en politisk demokrati, då kan varken 'ta ansvar' eller 'Sveriges problem' definieras på ett, för alla politiska partier, likadant sätt. Frågan måste istället vara: vad innebär det att ta ansvar, vilka är problemen i samhället?⁴⁴

Jag kan se att Björk har en poäng i frågan om att demokrati, i hennes definition, omöjliggörs om den politiska diskursens innehåll är identiskt hos alla parter (förutsatt att detta leder till att deras politik blir identisk), men i min uppsats söker jag istället undersöka vilka funktioner och vilka större idékomplex som väcks genom användandet av ordet och som kommer associera ”ansvar” till ett politiskt parti och dess politik. Därför menar jag att man bör särskilja liknande retorik från liknande politik. Att Stefan Löfven och Fredrik Reinfeldt talar likadant om politik betyder inte nödvändigtvis att de vill bedriva samma politik i sak. Trots detta är Björks frågor om vad det innebär att ta ansvar och vilka problemen i samhället, alltså frågan om vad politikerna vill ta ”ansvar” för, goda ingångsvägar för min uppsats.

43 [Nina Björk], *Godmorgon, världen!*, ”Nina Björk: 'Jag är beredd att ta ansvar för Sverige'”, Sveriges Radio, 2013-11-14,

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=438&artikel=5704354> (2014-01-05).

44 Björk, *Godmorgon, världen!*, 2013.

6. Undersökning del 1 – Hur ”ansvar” har använts i det politiska, 1991–2013

6.1 ”Ansvar” i regeringsförklaringar perioden 1991–2013

Från Carl Bildts regeringsförklaring 1991 och fram till Fredrik Reinfeldts regeringsförklaring 2013, har ”ansvar” sagts sammanlagt 256 gånger.⁴⁵ Under perioden 1991–2006 har Carl Bildt från Moderaterna samt Ingvar Carlsson och Göran Persson från Socialdemokraterna varit statsministrar. Av de 256 sagda ”ansvar”, står dessa tre statsministrar för sammanlagt 121 stycken; alltså mindre än hälften, trots att de står för nästan dubbelt så många regeringsförklaringar som Reinfeldt. Därför går det helt klart att, i fråga om hur statsministern framställer sin regerings politik för riksdagen, se att ”ansvar” genomgått en drastisk frekvensökning under Reinfeldts tid som statsminister.

6.1.1 Hur Carl Bildt och Ingvar Carlsson använde ”ansvar” 1991–1995

”Ansvar” i både Bildt och Carlssons regeringsförklaringar förekommer framförallt i den inomspråkliga, skyldighetsbundna formen som återfinns hos Heberlein och Liedman: ”ansvar” för någonting följer med ett visst uppdrag eller en viss roll. Därför är ”ansvar” i deras tal praktiskt taget utbytbar med ”arbetsuppgift”. Ett exempel på detta är: ”ansvar för inlandsbanan övertas av ett regionalt trafikbolag”.⁴⁶ ”Ansvar” förekommer också hos dessa två statsministrar ofta i frågor om immigrationspolitik, miljöpolitik och utrikespolitik. I de två första fälten brukar ”ansvar” framförallt höra samman med moraliskt ”ansvar” och i det senare brukar ”ansvar” höra samman med antingen det moraliska ”ansvaret” eller med den typ av ”ansvar” som följer med en viss roll inom ett internationellt samarbete, som ESK, EU eller FN.⁴⁷ Hit hör också den särpräglade för Carlsson moraliska typen av ”ansvar”, som sätts i samband med demokrati: ”Det förutsätter demokrati [...] ekonomiska och sociala rättigheter. Först då kan ett levande medborgarskap bli verklighet där var och en tar ansvar för sig själv och sina närmaste, men också för hur hela samhället utvecklas.”⁴⁸

Ett karaktäristiskt sätt Carl Bildt använder ”ansvar” på i sina regeringsförklaringar är som ett mål med politiken eller för att tala om politikens gränser, exempelvis: ”kollektivet får aldrig kväva den enskildes frihet, ansvar, skaparförmåga och rätt att välja”;⁴⁹ eller: ”kortsiktig popularitetsjakt får inte ersätta långsiktigt ansvarstagande.”⁵⁰ Även här betyder ”ansvar” att svara för en uppgift.

Det går alltså att urskilja två huvudsakliga betydelser och användningsområden av ”ansvar”

45 Sammanställning av ”ansvar” i regeringsförklaringar 1991-2013 återfinns i ”Bilaga 1”.

46 Carl Bildt 1992.

47 Bildt 1992.

48 Carlsson 1994, s. 5.

49 Bildt 1992.

50 Bildt 1993.

hos dessa två. Dels den ”normala”, semantiska betydelsen: Att inneha rollen eller förtroendet x , betyder att ta ansvar (svara) för arbetsuppgifterna y . Argumentet innehåller slutsatsen, uttryckt i Anscombe och Ducrots termer. Och dels det kulturellt självklara (stereotypa), utomspråkliga moraliska ”ansvaret”, som exempelvis: ”Ansvar” att motverka diskriminering ”åvilar var och en av oss som tror på demokratin.”⁵¹ Argumentet: ”Att tro på demokrati” innehåller inte rent semantiskt slutsatsen ”ansvar att motverka diskriminering”, utan snarare ”att tro att folkstyre är det bästa styrelseskicket” eller liknande, men som är trots det något som många förmodligen håller för sant.

6.1.2 Hur Göran Persson använde ”ansvar” 1996–2005

Hos Göran Persson går det att, liksom hos Bildt, Carlsson och Reinfeldt, se ”ansvar” som ett av målen i politiken. Persson uttrycker det som att ”människan är målet med regeringens politik”⁵²; däribland att väcka människans ansvarskänsla för samhället, världen och för kommande generationer.⁵³ Politiken ska syfta till att uppmuntra alla samhällets medlemmar och parter att ta sitt påbjudna ”ansvar”; för Sverige och för världen. Härigenom kopplar Persson, i skillnad från Reinfeldt, ”ansvar” till det slagordsliknande ”solidaritet”: ”Människan växer i jämlikhet och utveckling, då växer hennes solidaritet och ansvarskänsla.”⁵⁴

Det mest intressanta i Perssons sätt att använda ”ansvar” är det sätt som ordet, mer och mer, börjar fylla de funktioner som också är utmärkande för Reinfeldt. Ett sådant användningssätt, som skiljer Persson från Bildt och Carlsson i avseende på ”ansvar”, är uttalanden som: ”trygghet och ansvar skall prägla samhället. Den svenska välfärden skall omfatta alla.”⁵⁵ Här lyfts ”ansvar” fram som något som genomsyrar samhället, vilket liknar uttalanden hos Reinfeldt. En annan ytlig likhet, med innehållslig skillnad mellan Reinfeldt och Persson, är från Perssons förklaring 2002. Där förklarar Persson det mandat som vunnits i det årets val: ”Väljarna gav i valet regeringen uppdraget att Sverige ska fortsätta utvecklas som välfärdsnation. Därför ska varje reform vara finansierad och politiken präglas av ordning och ansvar.”⁵⁶ Detta kan jämföras med Reinfeldts uttolkanden av sitt mandat, mest karaktäristiskt uttryckt i regeringsförklaringen 2011: ”Det svenska folket har gett *Alliansen* [...] förtroendet att bära regeringsansvar. Vi förenas i en vilja att ta ansvar för Sverige. Ett ansvar vi tar med utgångspunkt i människan och med viljan att göra Sverige till ett bättre land.”⁵⁷ Att jämföra här står också vissa formuleringar om ”ansvar” som Reinfeldt direkt har återanvänt, även om han har omformat dess mening. 1998 sa Persson: ”Det är tid att ta ansvar. Det är tid att

51 Carlsson 1994, s. 8.

52 Göran Persson 1996 (september), s. 6.

53 Persson 1998 s. 8.

54 Persson 1999, s. 9.

55 Persson 1996 (mars), s. 2-3.

56 Persson 2002, s. 1.

57 Fredrik Reinfeldt 2011, s. 2-3.

helhjärtat och utan förbehåll delta i arbetet för att åter nå full sysselsättning.”⁵⁸ Perssons första mening i citatet upprepades inte mindre än sex gånger i Reinfeldts regeringsförklaring 2011.⁵⁹

Vad Persson säger sig ha gått till val på är att bygga ut välfärden, förvisso medelst ”ansvar”. Inte med löfte att ta ”ansvar” eller med en politik som ska sträva att ta ”ansvar”, detta är hos Persson fortfarande en naturlig del av uppdraget att regera och de huvudsakliga *topoi* som ”ansvar” riktas mot är liksom hos Bildt och Carlsson det inomspråkliga och det moraliska.

Ett annat uttalande som liknar Reinfeldt är: ”Den finansiella oron i världen stärker betydelsen av stadig och ansvarstagande ekonomisk politik”,⁶⁰ som nästan ordagrant liknar det sätt Reinfeldt talar om ”ansvarsfull ekonomisk politik”. Skillnaden mellan dessa två statsministrar står framförallt i hur pass central roll ”ansvar” ges i den politiska framställningen. Den här typen av användande av ”ansvar” utgör en betydligt mindre del av den totala användningsfrekvensen hos Persson än hos Reinfeldt. ”Ansvar” är varken en utgångspunkt för politiken eller ett ändamål i sig själv hos Persson, vilket det blir hos Reinfeldt. Hos Persson är det fortfarande framförallt de semantiska och moral-kulturella betydelseerna av ”ansvar” som är viktigast i regeringsförklaringarna.

6.2 Förändring i ”ansvar” hos Moderaterna?

Vid närmre läsning av de idéprogram, handlingsprogram och andra liknande politiska plattformar, som publicerats av Moderaterna är det svårt att se en ökad användning av ”ansvar” under de senaste 30 åren. Skillnader i användningsfrekvens är i stort sett försumbara från 1978 års idéprogram till 1993 års handlingsprogram, 2001 och 2011 års idéprogram och fram till 2013 års idéprogram, handlingsprogram och Europaplattform. Att det Moderata idéprogram som antogs 2001 pekar på att många av de Moderata idéerna – där ”ansvar” fått sin centrala roll och förekom 33 gånger⁶¹ – formulerades innan Reinfeldt tillträdde som partiledare, men att detta inte framgår av Carl Bildts användningsfrekvens av ordet i regeringsförklaringarna, pekar på att det var först under Reinfeldts partiledarskap som ordet ”ansvar” gavs vikt i den Moderata retoriken.

6.3 Hur Reinfeldt använder ”ansvar”

6.3.1 Hur Reinfeldt använde ”ansvar” i riksdagsvalet 2010

Kvällen innan valet 2010 höll Reinfeldt sitt sista valtal i TV4:s *Din nästa statsminister*,⁶² där även Socialdemokraternas dåvarande partiledare Mona Sahlin talade. I fråga om jämförelse av retorisk

58 Persson 1996 (september), s. 6.

59 Reinfeldt 2011, s. 4.

60 Persson 1998, s. 2.

61 Moderaterna, *Idéprogram: på tröskeln till mänsklighetens bästa tid*, Stockholm: Moderata samlingspartiet, 2001.

62 *TV4 Nyheter*, ”Fredrik Reinfeldts tal till nationen”, TV4, 18/9 2010, TV4 Play, http://www.tv4play.se/program/nyheter/video_id=1067550 (2013-12-31).

effektivitet hos de båda talen, sedda som representationer för de regeringsalternativ och deras respektive presentationer av sina framförda politiska linjer inför valet, är det här tillräckligt att påpeka att *Alliansen* – Reinfeldts alternativ – vann.

Reinfeldts inleder sitt tal med att måla upp det bakomliggande scenariot och vänder sig därefter explicit till programmets tittare och betonar att det är ett val där Sveriges framtida politiska riktning kommer att avgöras: ”det handlar om möjligheterna att leva och arbeta [...] känna sig behövda och kunna få jobb. Målet är full sysselsättning”. Detta menar Reinfeldt, är ett sätt att se alla människor och ge dem möjligheterna att stå på egna ben, vilket är ”vår” viktigaste uppgift.⁶³ Vilka Reinfeldt syftar på när han säger ”vår”, står öppet för tolkning. Menar han ”vi” i partiet Moderaterna, ”vi” i *Alliansregeringen*, eller alla ”vi” som regerar Sverige?

Reinfeldt beskriver i talet sitt regeringsalternativ som ”en regering som tar fortsatt ansvar för Sverige i en orolig tid.” Genom att förklara att hans regeringsalternativ *faktiskt* kunnat hålla ihop Sverige och kunnat bedriva en ”ansvarsfull” politik i tider av kris, visar Reinfeldt att hans alternativ besitter den nödvändiga politiska förmågan för att kunna ”ta ansvar”; och genom att säga att vissa beslut ”inte blivit rätt från början, ödmjukhet och pragmatism måste alltid prägla vårt arbete”, kan Reinfeldt också visa upp moraliska och välvilliga sidor, avsedda att framställa honom och *Alliansen* som ett önskvärt styre. Den här bilden stärks ytterligare då Reinfeldt förklarar för väljarna att genom att rösta på det andra alternativet, de rödgröna, kan väljarna försätta Sverige i en situation där landet förlorar kontroll över ekonomin och tvingas skära ner och höja skatter, vilket alltid drabbar de svagaste. ”Försätt inte Sverige i denna situation!” uppmanar Reinfeldt väljarna. I sitt bruk av ”ansvar” här, gör Reinfeldt klart att det är ett val om att ta ”ansvar” eller att inte ta ”ansvar”.⁶⁴

Efter att valresultatet, under natten, börjat fastslås tar Reinfeldt till orda på Moderaternas valvaka. Reinfeldt kommenterade valresultatet som: efter folkets dom är det fortfarande *Alliansen* som ska regera Sverige. Moderaterna har gått framåt där Socialdemokraterna gått bakåt och detta beror framförallt på att det är *Alliansens* arbetslinje som folket röstat för.⁶⁵

Ett annat tema som återkommer i det Moderata, det Socialdemokratiska och det Sverigedemokratiska partiledartalet under valnatten är det ”osäkra parlamentariska läget”. Hit kopplar samtliga tre partiledare ”ansvar” till hur situationen ska hanteras, på ett ”ansvarsfullt” sätt. Reinfeldt sa i sitt tal att: ”vi har ett ansvar för att i detta parlamentariska läge söka ett bredare stöd [...] Vi har ett osäkert läge men vi har markerat vilja till ansvarstagan för det här fantastiska

63 *ibid.*

64 *ibid.* (Alla citat och all diskussion i stycket hänvisar till samma tal.)

65 [Fredrik Reinfeldt] *Expressen*, ”Reinfeldts tal – ord för ord”, 20/9 2010 <http://www.expressen.se/nyheter/val-2010/reinfeldts-tal--ord-for-ord/>

landet.”⁶⁶

6.3.1.1 Oppositionens användande av ”ansvar” i valet 2010 – kontrast

I TV4:s *Din nästa statsminister* talade också Mona Sahlin till väljarna. Liksom Reinfeldt använde Sahlin termer av vägval för att beskriva den politik som valet stod mellan och talade om investeringar i jobb, skola och sjukförsäkring. Sahlin säger ”ansvar” en gång i talet; hon säger att hon: ”vill ta ansvar för välfärdslandet Sverige”⁶⁷. Därmed väljer Sahlin sin argumentativa linje med en annan koppling mellan ansvar och politik, som går genom välfärd (här ett *topos*), och som ligger närmare hur Göran Persson talade om ”ansvar” än Reinfeldts sätt att använda ordet. Trots detta är ”ansvar” i Sahlins tal inte lika viktigt som hos Reinfeldts. Valresultatet implicerar också att Mona Sahlins sätt att tala om ”ansvar” också i någon mening konkurrerades ut av Reinfeldts ”ansvar”, vilket med största sannolikhet går att koppla till de Socialdemokratiska ”ansvars”-utspelen 2013.

Under valnatten säger Sahlin i sitt tal att utifrån valresultatet är det Reinfeldt som fått frågan att bilda regering från folket. Därför är det Reinfeldt som måste svara för att en regering presenteras; en regering som inte förlitar sig på samarbete med Sverigedemokraterna.⁶⁸ Även om ”ansvar” inte används explicit i citatet ovan kan vi urskilja den språkliga grunden till ”ansvar”: att svara för, vilket här återigen är en inom-språklig förståelse av betydelsen hos ”ansvar”.

Sverigedemokraternas partiledare Jimmie Åkesson beskriver i sitt tal under valnatten det mandat han upplever sig ha fått från väljarna, samt hur de krav på ”ansvar” eller anklagelserna om att inte vilja ta ”ansvar” ska bemötas av partiet. I en intervju med *Aftonbladet* under valnatten beskriver Åkesson den rådande situationen:

Det viktigaste just nu det är att ta ett helhetsgrepp om den uppkomna situationen och att vi visar att vi är beredda att ta ansvar. Det har skrämmts en hel del, inte minst från moderathåll att vi bara vill komma in i riksdagen för att ställa till kaos och oreda och det är väldigt viktigt att vi nu talar om för väljarna och svenska folket att det inte alls är den ambition vi har och vi är beredda att ta ansvar och därför vill vi prata och samtala och förhandla med de andra partierna.⁶⁹

I sitt tal under partiets valvaka, går Åkesson in i en argumentation om definitionen av att ”ta ansvar”. Han bemöter kritiken om ”att orsaka kaos och parlamentarisk oreda” från övriga partier med frågor om vilka det *faktiskt* är som verkar vara ute efter att orsaka kaos och parlamentarisk

66 [Fredrik Reinfeldt] *Expressen* 2010.

67 [Mona Sahlin] *TV4 Nyheterna*, ”Mona Sahlins tal till nationen”, TV4, 18/9 2010, TV4 Play, http://www.tv4play.se/program/nyheterna?video_id=1067548 (2013-12-31).

68 [Mona Sahlin] *Aftonbladet* ”Sahlins hela förlorartal” *Aftonbladet* webbtv, 20/9 2010 <http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12513132.ab> (2013-11-04).

69 [Jimmie Åkesson] *Aftonbladet*, ”Intervju med Åkesson: Vi är beredda att ta ansvar”, *Aftonbladet* webbtv, 20/9-2010 <http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12513121.ab> (2013-11-04).

oreda, vilka som säger att de konsekvent kommer vägra samarbeta och vilka som därför inte är beredda att ta ”ansvar” för Sverige.⁷⁰ Svaret Åkesson ger på dessa frågor, svaret han ger väljarna, är: ”Inte är det vi i alla fall, utan det är de andra partierna som inte tar sitt ansvar.”⁷¹

Åkesson ger oss här en annan definition av ”ansvar” – vilket framgår av hans tal – men Åkessons definition har inte samma auktoritet som den definition Reinfeldt använder. Detta utpekas av Åkesson själv i intervjun med *Aftonbladet*. Det är moderater som ”har skrämts” med att SD inte vill ta ”ansvar”. Åkesson ger här Reinfeldt och *Alliansen* begreppsformande auktoritet genom att utgå från Reinfeldts definition och språkbruk för att framställa sina egna ståndpunkter. Det är alltså Moderaterna som utpekas vara utgångspunkten för definition och tillämpande av ”ansvar” i politisk retorik, även i SD:s perspektiv. Baserat på detta går det att sluta sig till att begreppet ”ansvar” har genomgått en spridning i den svenska politiska diskursen, i och med valet 2010, både avseende mängden betydelser och användningsområden hos ordet, där Moderaterna håller en viktig position i fråga om hur ordet definieras och används.

6.3.2 ”Ansvar” i Reinfeldts avslutningstal på Moderatstämman 2013

Reinfeldt inleder sitt avslutande tal på Moderatstämman 2013 med att tacka alla som deltagit i stämman. ”Jag vill tacka er för väl förberedda inlägg. [...] Hur bra ni har beskrivit Sverige och många gånger det ansvar vi tar för Sverige”.⁷² (0:45) Reinfeldt beskriver partistämman som fyra dagar som avslutat en lång period av utvecklingsarbete, där partiet ser tillbaka på vad de drivit för politik och där de förbereder sig för att ”kunna ta långsiktigt ansvar också framåt” (1:00). Det går att se redan så här inledningsvis att ”ansvar” spelar en viktig roll för hur partiet talar om sig själva, sitt politiska arbete och sin ideologi.

När Reinfeldt beskriver partiets utveckling och framgångar i samband med de två senaste valen förklarar han att framgångarna beror på att Moderaterna har varit förberedda att ta ansvar för Sverige tillsammans med de andra *Allians*partierna. Även inför det kommande valet nästa år, 2014, menar Reinfeldt att det viktigaste i partiets kommande valkampanj är att visa för väljarna att partiet är beredda att ta ”ansvar” även i framtiden och att visa att den politik Moderaterna har drivit tillsammans med *Alliansen* har spelat roll för Sveriges utveckling. (4:50)

När Reinfeldt går vidare att tala om hur partiets framtida politik ska formas säger han: ”vi” ska ta ”ansvar” för Sverige i framtiden genom att ha tillväxt i ekonomin och konkurrenskraftiga företag. Detta ska i framtiden, som tidigare, möjliggöras genom ordning och reda i de offentliga

70 [Jimmie Åkesson] *Aftonbladet*, ”Hejaramsor och skrik – se Åkessons segrartal”, *Aftonbladet* webbtv, 20/9 2010 <http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12512518.ab> (2013-11-04).

71 [Jimmie Åkesson] ”Hejaramsor och skrik – se Åkessons segrartal” 2010.

72 [Fredrik Reinfeldt] *TV4 Nyheterna*, ”Fredrik Reinfeldts tal”, TV4, 20/10 2013, TV4 Play, <http://www.tv4.se/nyheterna/klipp/fredrik-reinfeldts-tal-2467734> (2014-01-03) Hänvisningar till talet sker genom ungefärliga tidsangivelser i klippet för det aktuella uttalandet, satt inom paranteser i texten.

finanserna, ”för att om det är ordning och reda i finanserna så skapar det möjligheter och utrymme till investeringar och sänkta räntekostnader. Så vill vi ta ansvar för Sverige efter 2014.”(25:00)

Reinfeldt beskriver i sitt tal också skillnaderna mellan Moderaterna och oppositionspartierna. ”Den stora skillnaden i svensk politik nu är mellan oss som vill ha en jobbskapande politik, mot de som säger att man bara kan höja skatter och istället utöka bidrags- och transfereringssystem.”(26:40) Reinfeldt beskriver Moderaterna som ett parti som inte lovar allt till alla, men att partiets motståndare gör just det. Mot dem vänder Reinfeldt ”ansvar”: ”det är inte så man tar ansvar; det är så man skapar förväntningar som man inte kan infria.”(28:42)

Reinfeldt fortsätter med att förklara grunderna till och konsekvenserna av den andra sidans politik. Reinfeldts belägg för att den andra sidan inte har kontroll över finanserna står och faller med hans påstående att de är oförberedda. Reinfeldt förklarar här det viktiga i att om man söker väljarnas mandat för att ta ansvar för Sverige i fyra år, så spelar det roll att ha förberett sig. Att vara förberedd handlar om att ha utarbetat de reformer man lovat. (33:40) Reinfeldt stärker den här bilden av motståndarsidan genom att tala om dem som ett hot för landet, ifall de skulle vinna över *Alliansen* i valet 2014: ”Det kommer bli dyrt, det kommer bli dåligt och det kommer ta mycket längre tid. Det är vad som händer om man är oförberedd. [...] Utsätt inte Sverige för det experimentet!”(35:30)

Moderaterna kommer, till skillnad från den ”ansvarslösa” sidan, att vara förberedda att axla ansvaret. De kommer förbereda sig själva inom partiet och tillsammans med de övriga partierna i *Alliansen* för att ta ”ansvar” för Sverige i ytterligare fyra år. (36:22)

6.3.2.1 Konstraster i ”ansvar” under 2013 - Socialdemokratiska utspel

I ett utspel från april 2013, en debattartikel i *Aftonbladet* med rubriken: ”Vi är beredda att ta ansvar”⁷³ skriven av Magdalena Andersson, partiets ekonomisk-politiska talesperson, lyftes ”ansvar” fram som ett slagord. Det var första gången en partitopp från S på nationell nivå lyfte fram ”ansvar” som ett sätt att framhäva partiet. Jag föreslår att vi tolkar Anderssons debattartikel som ett slags retorisk testballong, ett test för att se om det verkligen är runt ”ansvar” som stora delar av debatten om vem som ska regera Sverige hänger, som ett led i att söka finna en fungerande linje för framställningen av den egna politiken. Innan den här artikeln hade inget liknande publicerats från Socialdemokratiskt håll.

Huruvida Anderssons artikel fungerade avsiktsenligt, så styrks den slutsatsen av att den åttonde november 2013, alltså några veckor efter Reinfeldt förklarat S inkapabla till ”ansvar” i sitt tal på partistämman, gör Socialdemokraternas partiledare, Stefan Löfven, tillsammans med partiets

⁷³ Magdalena Andersson, *Aftonbladet*, ”Vi är beredda att ta ansvar”, 29/4 2013
<http://www.aftonbladet.se/debatt/article16690395.ab> (2013-12-04)

partisekreterare, Carin Jämtin, ett utspel i media bestående av en debattartikel i *Dagens Nyheter*⁷⁴ tillsammans med en intervju med Löfven i *ExpressenTV*.⁷⁵ I detta utspel står frasen ”beredd att ta ansvar för Sverige” i centrum.

De slutsatser jag menar att dessa Socialdemokratiska utspel pekar på är att ”ansvar” har genomgått en retorisering inom svensk, politisk retorik idag. Detta styrks av att Löfven tar upp Anderssons tråd och gör sitt utspel ett halvår senare och där utmanar regeringen i ansvarsfrågan. ”Ansvar” är alltså ett ämne som idag uppfattas nödvändigt att ges utrymme i politisk debatt och retorik, åtminstone bland de partier som strävar mot att vara ”regeringsbärande”.

6.3.3 Hur Reinfeldt använder ”ansvar” för att konstruera representativa bilder

Reinfeldt använder ofta ”ansvar” i syfte att skapa en bild (*ethos*) av sig själv och sin politiska rörelse, både partiet Moderaterna och riksdagsblocket *Alliansen*. I Reinfeldts regeringsförklaringar beskrivs ”ansvar” som något som enar blocket: ”Allianspartierna bärs av en idé om Sverige, vi vill ta ansvar för vårt land och skapa goda förutsättningar för arbete och välfärd.”⁷⁶ Att Alliansen samlas och förenas genom sin vilja att ta ”ansvar” för Sverige återkommer genomgående i Reinfeldts regeringsförklaringar och syns även i talet inför valet 2010 och i talet från Moderatstämman 2013.

Som jag kommenterade tidigare i undersökningen av Reinfeldts tal i TV4 inför valet 2010, lämnar Reinfeldt ofta beteckningen ”vi” öppen. Reinfeldts ”jag”, ”vi”, ”Moderaterna” och ”Alliansen” är på ett övergripande plan utbytbara med varandra, med viss känslighet för olika kontexter. När Reinfeldt diskuterar sin, alltså ”vår” politik eller vilja, så består den i en samling uppfattningar, värderingar och idéer till handling som Reinfeldt menar delas av alla dessa fyra parter: personen, partiet, riksdagsblocket och den större gemenskapen med väljarna. Denna uppsättning ideologiska element är det som förenar och samlar den politiska rörelse som Reinfeldt står som representant för. Det är genom att vara språkrör eller representant för en hel politisk rörelse och dess ideologi och verklighetsbeskrivning som Reinfeldt framförallt beskriver sig själv och för att konstruera *ethos*. Reinfeldts ”regeringsalternativ” eller ”Alliansen” är därmed den huvudsakliga representativa konstruktion som *ethos*-argumentationen orienteras mot i Reinfeldts retorik.

Något som karakteriserar det sätt Reinfeldt talar om *Alliansen* på, är att de handlar med utgångspunkt i att ”det svenska folket har gett Alliansen förtroendet att bära regeringsansvar”.⁷⁷ Med hjälp av här typen av explicit mandatuttolkning förtydligar Reinfeldt hur Moderaterna och

74 Stefan Löfven och Carin Jämtin, *Dagens Nyheter*; ”Vinner vi är vi beredda att regera över blockgränsen”, 8/11 2013 <http://www.dn.se/debatt/vinner-vi-ar-vi-beredda-att-regera-over-blockgransen/> (2013-12-04).

75 [Stefan Löfven] *Expressen*, ”Löfvens besked i regeringsfrågan” *ExpressenTV*, 8/11 2013 <http://www.expressen.se/nyheter/lofvens-besked-i-regeringsfragan/> (2013-12-04).

76 Reinfeldt 2010, s. 25.

77 Reinfeldt 2011, s. 2.

Alliansens fortsatta politiska styre kommer att gå framåt utifrån det mandat han beskriver sig ha fått. Baserat på hur Reinfeldt framställer sin politik står ”ansvar” för landet och att uppfylla det förtroende som sökts, i någon mån, som stommen i detta politiska projekt. Hur detta ”ansvar” ska tas definierar Reinfeldt så som: ”En ansvarsfull politik för full sysselsättning ger oss möjligheter att ta oss an framtidens utmaningar genom investeringar för sammanhållning. I en föränderlig värld förblir Alliansregeringen garanten för en trygg utveckling.”⁷⁸

Sådana formuleringar väcker frågor. Borde det inte, baserat på den dubbla beroenderelationen i fråga om det ansvar och de skyldigheter som existerar mellan den valda regeringen och den väljande befolkningen, bli att upprepa något redan självklart att bygga sin tolkning av regeringsuppdraget på just att ta ”ansvar”? Det är ju vad de lovat att göra och det mandat de givits. Gör inte detta uttalanden av i någon mån ”ansvar” överflödiga? Trots detta är Reinfeldts mandatuttolkningar fulla av den här typen av innehållsligt ”tomma” sätten att använda ”ansvar”. Förklaringen till detta torde ligga i det slags mångtydighet som uppstått på grund av retoriseringen av ordet ”ansvar”. Reinfeldts sätt att använda ”ansvar” pekar på att kopplingen mellan uppdrag och ”ansvar” inte längre är så tydlig att den ska förstås enbart implicit.

På den här vägen leder ”ansvar” och grundläggande tankar kring vad en regering bör göra (som att: ta ”ansvar” och bedriva ”ansvarsfull politik”), till den typ av dikotomi som är utmärkande för hur Reinfeldt konstruerar representativa bilder åt sin rörelse och sina politiska motståndare. Dessa konstruktioner konstrueras tydligast i uttalanden som: ”Det finns inga genvägar genom krisen. Den enda vägen går igenom fortsatt beredskap och ansvarsfullt agerande. [...] Därför kommer vi inte att begå misstaget att köra ner landets finanser i underskott. Vi tar ansvar för Sverige.”⁷⁹ Det här är nästan ordagrant det sätt Reinfeldt kontrasterar sig själv mot de ”Socialister som lovar allt åt alla” i sitt tal på Moderatstämman 2013, vilket är starkt sammanbundet med den politiska förmågan att bemöta samhällets problem, att vara förberedd, och tankarna om politikens uppdrag att skapa möjligheter till utveckling och reformer. Det går alltså att se att även där Reinfeldt beskriver idealpolitik står ”ansvar” centralt i formuleringen av hur en god regering bör vara och handla: ”Förtroende och tillit är därför några av den svenska demokratins viktigaste grundpelare. Därför åligger det politiker att vara ansvarsfulla och inte lova mer än vi kan hålla. Och hålla det vi lovar.”⁸⁰

6.3.4 ”Ansvar” för att tala om politik – ”ansvar” som värde och politiskt mål

Representativt för hur Reinfeldt använder ”ansvar” i uttalanden om politikens utformning och mål

78 Reinfeldt 2012, s. 14.

79 Reinfeldt 2009, s. 3-4.

80 Reinfeldt 2013, s. 14.

står att skapa förutsättningar och utrymme för handling utifrån *Alliansens* gemensamma vilja och föreställningar om det ideala samhället. Reinfeldt beskriver sin politiks mål och utgångspunkter som: ”Vårt mål är att vara en regering som ser hela Sverige [...] Detta grundas i våra nedärvda värden om öppenhet, frihet, ansvar, rättvisa och alla människors lika värde.”⁸¹ ”Ansvar” betraktat som *värde* återkommer: ”Sverige är ett land där värden som frihet, ansvar, gemenskap, trygghet och rättvisa står djupt rotade.”⁸² Utgångspunkterna och förutsättningarna för att bedriva den här typen av politik, samt berättigandet och motivationen bakom den, framställs således i termer av ansvar. Genom att benämna ”ansvar” som ett *värde* gör Reinfeldt här ytterligare två saker: han lyfter fram sin egen rörelses ideologi och söker framställa den som om den skulle genomsyra hela det svenska samhället, vilket är ett sätt som Reinfeldt konstruerar en representativ bild åt folket på: en bild åt och av det ”Sverige” som Reinfeldt och *Alliansen* vill ta ”ansvar” för.

Problemformulering och förmågan att hantera problemen hör tydligt samman i Reinfeldts retorik och är viktigt för hur ”ansvar” används för att framställa politiken. Reinfeldt berättigar och motiverar sina politiska handlingar genom tolkning av hur situationen och samhällets problem ser ut. Utifrån dessa tolkningar drar Reinfeldt explicita slutsatser om vilka handlingar situationen kräver. Kopplingen mellan problemet och handlingen ges av Reinfeldt både i kronologisk följd, problem *x* kräver handlingen *y*, eller i förklarande följd (handling *y*, därför att *x* föreligger), vilket leder till att retoriken fylls av handlingskedjor i argumentationen. Detta sätt att framställa och förklara sina politiska handlingar hör samman med tanken om att politik ska möta krav och skapa förutsättningar: ”För att klara de fortsatta utmaningarna behövs en ansvarsfull och framtidsinriktad politik. Vi behöver rusta och förbereda oss”.⁸³

Till användningsområdet hur utrymmet för ”ansvar” ska prägla politikens utformning, hör uttalanden om hur jämställdhetspolitiken ska utformas: ”Jämställdhetsbonus införs för att förbättra fördelningen av ansvar för hem och barn. [...] Jämställdhet ska bestå i möjligheter till fria val och delat ansvar för att familjen ska fungera”⁸⁴; och kanske mest karaktäristiskt: ”Arbete är grunden för vår välfärd och sammanhållning. Arbetslinjen innebär att det ska löna sig att arbeta, studera och ta ansvar.”⁸⁵ Till denna kategori hör de uttalanden om den ansvarsfulla ekonomiska politiken, exempelvis: ”En god ekonomisk politik utgör grunden för vår politik. [...] Med en ansvarsfull politik bygger vi grunden för framtiden.”⁸⁶ ”Tack vare en ansvarsfull ekonomisk politik med en tydlig arbetslinje kan regeringen fortsätta att sänka skatten för landets pensionärer.”⁸⁷ Även här

81 Reinfeldt 2010, s. 3.

82 Reinfeldt 2008, s. 27.

83 Reinfeldt 2013, s. 16.

84 Reinfeldt 2006, s. 7-13.

85 Reinfeldt 2012, s. 6.

86 Reinfeldt 2008, s. 3.

87 Reinfeldt 2013, s. 10.

berättigas eller förklaras den politiska hållningen i termer av vad som är önskvärt eller icke-önskvärt genom stereotypa konstruktioner. ”Brist på ansvarstagande riskerar att öppna för skatthöjningar som försämrar tillväxt och ökar arbetslöshet. Den vägen ska Sverige inte gå. Det förtjänar inte Sverige.”⁸⁸ Här står både konstruktionen ”Sverige” och konstruktionen ”*Alliansens*” relation till ”Sverige” sammanbundna och bidrar till att upprätta varandra. Det här sättet att tala om politik hör starkt samman med den typ av vi och dem-dikotomi som utretts ovan. Reinfeldt förklarar härigenom också den fortsatta vikten och betydelsen av sin politik för Sverige även i framtiden, genom att väga idéerna, de utförda handlingarna och problemen mot varandra.

Med en politik för arbete och ansvar för svensk ekonomi, starkt förankrad i värderingar som håller över tid så har vi möjliggjort satsningar för jobben, välfärden och framtiden. Så fortsätter vi vårt arbete för ett friare, tryggare och mänskligare Sverige.⁸⁹

7. Undersökning del 2 – *topoi* i konstruktionen ”ansvar”

I det sista avsnittet av föregående del av uppsatsen gick det att se att ”ansvar” generellt används av Reinfeldt för att konstruera diskursiva självbilder och för att beskriva och motivera sin politik. Både Reinfeldts *ethos* och beskrivningen av den egna politiken kom att vara ömsesidigt beroende av varandra i upprättandet av *Alliansen*, Sveriges och det politiska motståndets diskursiva bilder. Därför kommer jag att analysera hur ”ansvar” används för Reinfeldts konstruktion av sitt diskursiva *ethos*, genom att undersöka vilka *topoi* som binder samman dessa två. Därefter kommer jag att undersöka vilka *topoi* Reinfeldt använder för att koppla samman ordet ”ansvar” med beskrivningen av *Alliansens* politik.

7.1 ”Ansvar” som självbild

Återkommande i de uttalanden där ”ansvar” används i konstruktionen av diskursivt *ethos* står Reinfeldts elastiska ”vi”. Det fåtal gånger där Reinfeldt använder det personliga pronomenet ”jag”⁹⁰ i analysmaterialet, går det att betrakta hans position som främst som representant för Moderaterna och *Alliansen*, snarare än för individen Fredrik Reinfeldt. Genom att på så sätt låta referenten stå öppen för publikens tolkning gör Reinfeldt ett par strategiska drag: Reinfeldt lämnar det öppna för väljaren att välja var ansvaret ligger: på partinivå, blocknivå eller om det hör till själva rollen. Genom att visa att det enbart är ett ”vi” där Reinfeldts (de Nya Moderaternas) politik som kan och vill ta ansvar – ”Våra motståndare saknar en politik för jobben och vill höja skatten för människor

88 Reinfeldt 2010, s. 3.

89 Reinfeldt 2008, s. 12.

90 Reinfeldt använder ”jag” i citaten ovan två gånger i talet inför valet 2010 och en gång i talet från Moderatstämman 2013.

som arbetar. [...] Det är inte en trygg grund för Sverige att bygga sin framtid på.”⁹¹ – binds ”ansvar” till det egna politiska blocket och vissa politiska handlingar. Den politiska gruppen och individen är i dessa uttalanden helt sammanbundna i språkbruket och de konstruktiva handlingarna. Således är den viktigaste funktionen hos den självrepresentation Reinfeldt konstruerar att vara representant för den politiska rörelsen *Alliansen*. Den betydelse Reinfeldts egen person tillför argumentationen i dessa situationer verkar helt och hållet gälla auktoritet som statsminister – vilket teorienligt är en prediskursiv aspekt av *ethos* – och att tillföra känslomässigt engagemang, vilket blir en diskursiv aspekt i det här fallet eftersom det är uttrycket för känslor som är centralt och inte känslan i sig.

Genom att studera hur Reinfeldt använder ”ansvar” går det också att se hur han använder sig av, vad han uppfattar vara, publikens redan existerande föreställningar om honom och hans politiska tillhörighet i syfte att orientera publikens åsikter. Till det här fältet hör hur Reinfeldt i talet inför valet 2010 talar om vad som tidigare lovats, kontra de reformer som genomdrivits, vilka får stå som representativ grund för de uppfattningar som cirkulerar om Reinfeldt, Moderaterna och *Alliansen* inför valet. Med avsikt att bemöta och forma dessa uppfattningar säger Reinfeldt:

Moderaterna och Alliansen söker gemensamt väljarnas förtroende. Vi gör det med löfte om att ta ansvar. Vi har hållit ihop Sverige genom en svår ekonomisk kris. Många beslut har varit tuffa att fatta och allting har inte blivit rätt från början. Ödmjukhet och pragmatism måste alltid prägla vårt arbete.⁹²

Reinfeldt förklarar här sitt ”regeringsalternativ” som bestående av ”Moderaterna och Alliansen gemensamt” och de söker regeringsmandatet med löfte om att ta ”ansvar” genom att ”ta ansvar för ekonomin och [föra] en politik för fler jobb. I detta är jag [Fredrik Reinfeldt] kompromisslös.”⁹³ Reinfeldt ger här publiken belägg för *Alliansens* politiska förmåga, att kunna ta ”ansvar”, baserat på deras tidigare förda politik. Vi ser i citatet ovan också hur ”ansvar” präglar den ideologiska identiteten och självbilden hos *Alliansen*: ”ansvar” kopplas samman till ”ödmjukhet” och ”pragmatism”, som nödvändiga *värden* (eftersom de ”måste”) på ett ideologiskt och ett praktiskt politiskt plan. Att ”allting inte har blivit rätt från början” pekar på vikten att ta ”ansvar” för sina handlingar, en grundläggande värdering som återkommer i Reinfeldts regeringsförklaringar, och att liksom Reinfeldt understryker, inte påstå sig ha mirakellösningar och lova mer än man kan hålla. Reinfeldt använder dessa två *topoi*, ”ödmjukhet” och ”pragmatism”, för att binda ”ansvar” till att innefatta ett övergripande sätt att tänka kring politikernas uppgifter, som enar *Alliansen*. Dessa två *topoi* utgör därmed grunder för hur Reinfeldt menar att vi ska tolka och förstå politiska fenomen,

91 [Reinfeldt] TV4 2010.

92 [Reinfeldt] TV4 2010.

93 *ibid.*

varför är de är allmänna *topoi* som underordnas ett mer övergripande sätt att tolka och förstå politik.

I sina tal lyfter Reinfeldt upprepade gånger att det är de gemensamma värderingarna, de gemensamma sätten att betrakta politiken och det gemensamma sättet att betrakta samhällets problem och finna dess lösningar som präglar *Alliansen* och enar dem. Som Reinfeldt uttrycker det: ”Allianspartierna bärs av en idé om Sverige. Vi vill ta ansvar för vårt land och skapa goda förutsättningar för arbete och välfärd.”⁹⁴ Det är framförallt den gemensamma viljan att använda politiken som ett medel att skapa förutsättningar för gemensamma politiska mål. Det är också detta som särskiljer *Alliansen* från motståndarsidan och är orsaken till att Reinfeldt kan framställa den egna politiken som garanten för trygg utveckling i Sverige.⁹⁵ *Alliansen* är, har varit och kommer fortsättningsvis att vara de som *kan* ta ”ansvar” och det regeringsalternativ som, i fråga om möjligheter (genom förberedelse), vilja och politisk förmåga garanterar ”Sverige” att de kommer fortsätta att ta ”ansvar”, vilket här betyder att göra det nödvändiga och agera på ett sätt som garanterar trygghet. I detta kan vi se två ytterligare specifika *topoi*: ”gemenskap” och ”trygghet”, som två tillstånd eller egenskaper som binder samman konstruktionen *Alliansen* och som även fungerar som en grund för identifikation mellan *Alliansen* och väljarna, alltså ”Sverige”, genom att lyfta fram vad som betraktas vara ett önskvärt samhälle.

Det som sägs skilja den egna politiska rörelsen från dess motståndare har flera grepp i Reinfeldts retorik, vilket visats i analysens första del. Reinfeldt lyfter återkommande fram skillnader i politiska värderingar och ideologi, som gör *Alliansen* till det enda ”ansvarsfulla” alternativet för Sveriges framtida utveckling. Av förklarliga skäl syns detta tydligast i de uttalanden som ligger nära val, men återkommer genomgående i förklaringar av varför ett fortsatt ”ansvarstagande” bestående av *Alliansens* politik är nödvändig för att skapa förutsättningar för samhällets önskvärda utveckling. I dessa frågor riktar Reinfeldt ”ansvar” till att gälla framtiden, men också att värna det vi har idag. Framtiden, i Reinfeldts framställning, innehåller inte bara förhoppningar utan också hot.

En karaktäristisk aspekt hos ”ansvar” här är den aspekt av kompetens som kanske tydligast utvecklas i talet från Moderatstämman, att *Alliansen* inte bara vill, utan *kan* ta ”ansvar”. Detta eftersom de förbereder sig och vet vilken politik som problemen och Sverige kräver. Till den här kategorin hör den vanligt förekommande motsatta formuleringen, att den andra sidan saknar politik; att de är oförberedda och inte bara inte vill utan inte heller *kan* ta ”ansvar”. Kompetens, tillsammans med de *värden* som genomsyrar det svenska samhället, tillhör i dagslaget *Alliansen* och är det som särskiljer dem från det politiska motståndet. Till dessa uttalanden lägger Reinfeldt ofta till uttalanden om politikens mål och medel genom specifika *topoi* som framtidstro och möjlighet.

Det större *topos* som genomsyrar Reinfeldts konstruktioner av diskursiva bilder åt sina

94 Reinfeldt 2010, s. 2.

95 Reinfeldt 2012, s. 14.

politiska motståndare, som i synnerhet syns i talet från Moderatstämman 2013, kan benämnas *populism*. Detta *topos* fungerar både i nedvärderande syfte, gällande motståndarsidan, och för att framställa sin egen karaktär som ”ansvarsfull” genom att vara icke-populistisk. (Icke-)Populism, som *topos*, binds till ”ansvar” här och det används både för att förklara motivationen bakom den politiska agendan hos rörelsen och som förklaring för rörelsens mer grundläggande attityd till hur politik bör bedrivas. Till detta binds även *topoi* som möjlighet och framtid, och allmänna *topoi* gällande vad som är att *föredra* i termer av önskvärd utveckling i samhället.

Regeringsarbetet sker, vilket Reinfeldt själv betonar i sina uttorkningar av väljarnas mandat, på väljarnas mandat. Det finns här två aspekter av makt och därmed också två aspekter av ”ansvar” som är nödvändiga för varandra i Reinfeldts retorik: regeringens ”ansvar” och makt, i form av att bedriva politik på ett av väljarna önskat sätt, och väljarnas makt och ”ansvar”, att välja en regering som kommer göra det bästa för Sverige. Utifrån den här binära och ömsesidigt beroende situationen framgår tre viktiga saker: 1) Reinfeldt pekar på att det är folkets skyldighet/”ansvar” att rösta fram en regering som kommer att bedriva den nödvändiga eller ”ansvarsfulla” politiken. 2) Reinfeldt pekar också på att ett (idealiskt) regeringsalternativ både vill ta och faktiskt tar ”ansvar” när de får uppdraget att regera. En legitim och demokratiskt riktig regering är en regering som agerar enligt Reinfeldts framlagda exempel, vilket på så sätt tjänar som definition av vad en legitim och demokratiskt idealisk regering är. 3) Genom detta gör Reinfeldt en sak klar för väljarna: en regering *måste* inte ta ansvar. Det går att regera utan att vilja ta ”ansvar”, därför är det väljarnas skyldighet att, för sin egen skull och för det större demokratiskt rätta, rösta på just *Alliansen* – det andra alternativet vore att välja oansvar, vilket i sig vore oansvarigt.

På så sätt konstruerar Reinfeldt en bild av sig själv och hela sin rörelse som bestående av människor som, liksom resten av befolkningen, kan göra fel men som ändå är goda eftersom de gör sin plikt och alltid söker den bästa lösningen och alltid är beredda att kritisera och förbättra sig själva i denna strävan. Hit hör också Reinfeldts uttalanden om att vara förberedd att ta ”ansvar”, som betonas i talet från Moderatstämman 2013. Dessa uttalanden hör samman med grundläggande föreställningar hos Reinfeldt/*Alliansen* om hur en god politiker bör vara och hur Reinfeldt explicit ställer sig själv och *Alliansen*, tillsammans med sin politik, inför den måttstock som konstrueras genom att göra dessa ideal explicita, för att låta folket bedöma *Alliansen* utifrån dem.

7.2 Värdet ”ansvar”

I framställningen av sin politik, liksom i framställningen av *Alliansen*, kretsar Reinfeldts ”ansvar” runt vissa idéer om med vilka mål och medel politiken ska utövas, och tanken om att vissa specifika politiska handlingar är ”ansvarsfulla”. Utifrån detta går det att dela in Reinfeldts bild av ”den ansvarsfulla politiken” i två kategorier: politikens utgångspunkter och politikens handlingar; eller

ideologi och handling. I det här avsnittet behandlas kopplingen mellan ”ansvar” och ideologi.

I sina regeringsförklaringar beskriver Reinfeldt utgångspunkten för *Alliansens* regeringsarbete och politiska gärning, som de *värden* som nedärvt och som är djupt rotade i det svenska samhället. ”Värden som frihet, ansvar, gemenskap, trygghet och rättvisa”, benämndes dessa *värden* i regeringsförklaringen 2010.⁹⁶ Utifrån det argumentativ-analytiska perspektivet för den här undersökningen av Reinfeldts uttalanden om ”ansvar” (”ansvar” som tidigare främst används som beskrivning av en person och dess handlingar) är det tillräckligt intressant att *värde*, sett som ett allmänt *topos*, binds till ordet och ger det en argumentativ orientering mot moralfrågor, vad som är rätt. Att Reinfeldt dessutom väljer att benämna ”ansvar” med termen ”värde” pekar på ett slags mytisk suggestion hos både ”värde” och ”ansvar”, som genom att kopplas till landet ”Sverige” utgår från större mytiska idéer om vad som uppfattas prägla landet och vad den svenska befolkningen identifierar sig med.

Det är intressant att se hur Reinfeldt använder publikens föreställningar om den egna kulturen och vilka *värden* som är representativa för ”Sverige”. Här går det att se den dubbla förbindelsen i Amossys *ethos*-teori i fråga om hur Reinfeldt konstruerar en publik i sitt uttalande om det ”Sverige” han uttrycker sig vilja ta ”ansvar” för, som en entitet baserad på de *värden* som binder samman *Alliansen* och den självbild som Reinfeldt, utifrån detta och de föreställningar folket redan har av honom, använder för att skapa en koppling mellan *Alliansen* och det svenska folket. Detta sker genom en identitetsbild som grundas i ”gemensamma värden”. Här kan Reinfeldts projekt i någon mån benämnas som myten om det ”ansvarsfulla Sverige” (en delmyt i ett större idékomplex om hela Sverige), som skapas utifrån ”arv”, ”gemensamma värderingar” och ”väl avvägda reformer”.

Reinfeldts medel för att upprätta den här bilden eller myten är ideologi, mytiska föreställningar och stereotypa idéer om Sverige och vårt samhälle, tillsammans med en väl utformad mall eller argumentationsbas för hur samhällets problem ska tolkas och hanteras. Genom att till detta lägga till politiska mål, gällande vilket typ av samhälle som *Alliansen* vill nå, synliggörs hur Reinfeldt aktivt arbetar med de mytiska idéer av Sverige som cirkulerar i väljarkåren, för att binda väljarna till *Alliansens* politiska verklighetstolkning. Därigenom kan Reinfeldt upprätta nya mål och bilder, som ytterst leder till att nya myter om vad som är god politik, vad som är ett gott samhälle och vad ”Sverige” och att identifiera sig som ”svensk” ska uppfattas som, konstrueras.

Även om de välkända slagorden ”Arbetslinje” och ”Arbetarparti” inte givits större utrymme i den här uppsatsen, är det till detta fält som de hör. I sina uttalanden om arbetslinjen handlar det för Reinfeldt framförallt om att förklara sin verklighetsuppfattning, där de politiska problemen ska

96 Reinfeldt 2010, s. 3.

lösas genom att skapa förutsättningar för befolkningen att arbeta och kunna ta ansvar själva för samhället och sina egna liv. Värdet ”ansvar” hör på så sätt tätt samman med värdet ”frihet”, såväl för politiken och det offentliga som för det vardagliga livet och de privata individerna. Därför är värdet ”ansvar”, hos Reinfeldt, ytterst att betrakta som ett nedärvt ideal och utopiskt mål i Reinfeldts politiska uppfattning: ett *topoi* som formar och präglar den argumentationsbas Reinfeldt tillämpar för sin argumentation, det är dock inte självklart om detta övergripande sätt att se på värdet ”ansvar” är ett specifikt eller allmänt *topos*, eftersom det visar aspekter från båda.

7.3 Den ”ansvarsfulla” politiken

Som Reinfeldt själv uttrycker sin syn på politiken handlar ”ansvar” om vilka värden vi vill ska forma samhällets utveckling.⁹⁷ Reinfeldts inställning är framförallt att politiken ska skapa förutsättningar för utveckling och inte vara ett verktyg för utvecklingen. Därför blir frågorna om ekonomisk stabilitet framförallt frågor om teknisk kompetens och att vara väl förberedd. Reinfeldt uttrycker detta karaktäristiskt i sitt tal på Moderatstämman när han talar om hur ”ansvar” ska tas för Sverige i termer om tillväxt i ekonomin, ordning och reda i finanserna och utrymme till investeringar. I den delen av sitt tal definierar Reinfeldt vad att ta ”ansvar” för Sverige består i. Det heter där att skapa möjligheter och utrymme till investeringar (medlen) för att nå (del)målen: tillväxt i ekonomin och konkurrenskraftiga företag. ”Ansvar”, betraktat som en särskild typ av politik som söker nå den önskade samhällsutvecklingen med ”ansvarsfulla” handlingar och medel, blir ett slags cirkel- och ömsesidigt beroendeförhållande mellan två sorters ”ansvar”: medlet ”ansvar” och målet ”ansvar”.

Reinfeldts uttalanden om ”ansvarsfull” politik utmärks också av exempel på de politiska handlingar han menar bör benämnas som att ta ”ansvar”. I dessa exempel återfinns tanken på politikern som mer av en förvaltare än en utvecklare, att snarare försöka verka för att utvecklingen sker på egen hand och väl understödda steg, vilket förmodligen är orsaken till att Reinfeldt ofta använder ”ansvar” i ett slags berättigande av varför vissa politiska handlingar genomförts eller ska genomföras. I samband med dessa berättiganden brukar Reinfeldt tala om vad som är ”önskvärt” och om vad som är ”nödvändigt”; två allmänna *topoi* som binder samman ”ansvar” till en mer övergripande tanke- och tolkningsstruktur, eller en argumentationsbas i Bengtsons termer. Här framgår också Reinfeldts inställning till vad en politiker bör göra, idealiskt, bakom dessa kopplingar. I det här fallet kan det formuleras i specifika *topoi* som ”balans” eller ”stabilitet”, det viktigaste är en stabil och kontrollerbar ekonomi, och det specifika *topos* Nina Björk benämner som ”tjänstemannauppgifter”.

Tanken på att agera tjänsteman eller förvaltare, så att säga, går väl ihop med

97 Reinfeldt 2011, s. 9.

föreställningarna om det samhälle och de värderingar som vi ärvt och som lägger skyldigheter att värna arvet på de som styr samhället. Allt detta tillsammans skulle kunna benämnas *myten om politikern*, där Reinfeldt presenterar idealet och anti-idealet för en politiker: en allianspolitiker som är ansvarsfull kontra populisterna som lovar saker som inte kan hållas.

De mindre, komplexa föreställningar eller myter som tillsammans utgör *myten om politikern* utgör självt, tillsammans med andra tankar om *värden* och ideal också en än mer övergripande myt: *myten om politiken*. En myt som består av förhoppningar och hot, där ”ansvar” är det som skänker legitimitet åt politiken eftersom det endast är (viljan till- och förmågan att kunna ta) ”ansvar” som står emellan den önskvärda samhällsutvecklingen och den misslyckade och otrygga värld som Reinfeldts politiska motstånd kommer att representera i Reinfeldts retorik. På så sätt blir *myten om politiken* i lika stor utsträckning en myt om Moderaterna, *Alliansen* och Fredrik Reinfeldt, dit ”ansvar” alltid kommer att orienteras till de element som *Alliansen* står representativt för: varje *topoi* som binds samman till ”ansvar” binds också till idéer om den politiska rörelsen som av Reinfeldt officiellt kallas *Alliansen*.

8. Sammanfattande reflektion

Utifrån den analysmodell som fastlades för uppsatsen kunde jag i den första delen av undersökningen visa att ”ansvar” genomgått en förändring i användningsfrekvens och argumentativ funktion. ”Ansvar” hos Bildt, Carlsson och Persson användes främst för att tala om olika samhällsparters ansvarsområden eller arbetsuppgifter och mer moraliska områden, som närmast kan betraktas som uppgiften att vara människa. Reinfeldt använder liksom tidigare ministrar ”ansvar” för att tala om arbetsuppgifter och moraliska frågor, men de tre mest framträdande argumentativa funktionerna som ”ansvar” fyller i Reinfeldts retorik är att konstruera självbilder, tala om politiska ideal och för att beskriva och berättiga den egna politiken. Reinfeldts ”Allians” är den huvudsakliga diskursiva konstruktion som *ethos*-argumentationen orienteras mot i Reinfeldts användande av ”ansvar”, vilket kunde beskrivas i undersökningens första del.

Retoriseringsprocessens utveckling kunde beskrivas i analysen av de uttalanden från Reinfeldt, Sahlin och Åkesson som stod i samband med valet 2010. I den delen av undersökningen indikerades att Reinfeldts sätt att använda ”ansvar” kommit att influera åtminstone Jimmie Åkessons förståelse av ordets betydelse i politiska sammanhang. Detta, tillsammans med analysen av de två socialdemokratiska utspelen från 2013, visar att ”ansvar” har genomgått en retorisering i samtida svensk politik och att en stor del av vad ”ansvar” kommit att betyda går att, genom analys, härleda till Reinfeldts retorik.

Den andra delen av undersökningen visade att det retoriserade ordet ”ansvar”, i Reinfeldts politiska retorik, genomgående används för att tala om *Alliansen*, antingen direkt eller genom association genom *topoi*. ”Ansvar” i Reinfeldts retorik kommer att orienteras till att binda det ”ansvarsfulla” och önskvärda till den egna rörelsen, och dess motsatser till *Alliansens* politiska motståndare. ”Ansvar” kopplas till *Alliansen* genom flera olika allmänna och specifika *topoi*, som exempelvis: ”gemenskap”, ”icke-populism” och ”värden”. På sätt använder Reinfeldt använda ”ansvar” för att förankra *Alliansen* i uppfattningen av den ideala bilden av ”Sverige”, och vice versa: att ”Sverige” är beroende av *Alliansen* för en fortsatt önskvärd utveckling och styre i landet. Eftersom ”ansvar” kopplas till *topos* ”kompetens” och orienteras mot moralfrågor, kommer ”ansvar” i Reinfeldts mening att höra till den egna politiska gruppen och aldrig kunna kopplas till dess motståndare (de varken *kan* eller *vill*). Därför är ”ansvar”, hos Reinfeldt, ytterst att betrakta som ett nedärvt ideal, ett utopiskt mål, ett eget *topoi* och ett slags myt som formar och präglar den argumentationsbas Reinfeldt tillämpar för sin argumentation. Detta går även att se genom undersökningen av hur Reinfeldt kopplar ”ansvar” till frågor kring vad som är moraliskt vad politikens uppgifter är. Även dessa ”icke-retoriserade” funktioner hos ordet kommer, i och med detta, att riktas mot och höra till *Alliansen*.

Genom att använda ”ansvar” på detta vis verkar Reinfeldt söka etablera *Alliansen* som den grupp som andra partier ska söka anpassa sig till, den som formulerar den politiska retoriken och sätter agendan, eller helt enkelt: den grupp som bestämmer vilken argumentationsbas politiken ska utgå ifrån. Det är förmodligen därför Reinfeldt säger att ”det är bra” att Socialdemokraternas nuvarande ekonomiska politik är en anpassning till *Alliansen*.⁹⁸ De visar ju genom sitt språkbruk att det Reinfeldt säger är rätt, riktigt, relevant och att det är *Alliansens* väg Sverige ska fortsätta på.

9. Slutsats

Gällande uppsatsens första frågeställning pekar undersökningen på att utifrån de kriterier som ställts upp för analysmodellen går det att se att ordet ”ansvar” genomgått en förändring i hur ordet använts i politisk retorik i perioden 1991–2013. Undersökningens första del visar att ordets användningsfrekvens ökat kraftigt sedan Reinfeldts tillträde som statsminister 2006, både sett över en längre period och i respektive enskild regeringsförklaring.

I regeringsförklaringarna 1991–2005 har ”ansvar” främst använts i den ”inomspråkliga” betydelsen: för att tala om en viss parts arbetsuppgift eller liknande, eller i den kulturellt/moraliska betydelsen: vilka moraliska förpliktelser som medföljer en viss samhällelig position, eller liknande. Dessa två betydelse hos ordet återfinns bland Reinfeldts sätt att använda ordet, men som undersökningen visar består en betydande del av användandet av ”ansvar” i andra argumentativa funktioner och för att tala om andra områden. Följaktligen har även betydelsen hos ordet kommit att bli mångtydigt, i det politiska fältet i vår samtid.

Gällande uppsatsens andra frågeställning visar undersökningen att de diskursiva fält Reinfeldt använder sig av ”ansvar” för att tala om, går att dela in i tre huvudsakliga områden:

- 1) ”Ansvar” för att konstruera diskursiva självbilder, *ethos*. Detta gör Reinfeldt genom att använda ”ansvar” som något som *förenar Alliansen* (och ”Sverige” med *Alliansen*), och som något som särskiljer *Alliansen* från andra politiska alternativ, främst i fråga om vad som är önskvärt i samhället, hot och framtid. I detta fält är ”ansvar” i enlighet med analysmodellen ett *pragmatiskt* och allmänt *topos*, eftersom det rör frågor om att tolka och förstå det politiska rummet och förändringen hör till den politiska argumentationsbasen/*doxa*.
- 2) ”Ansvar” för att tala om politiska, samhälleliga och moraliska ideal. Detta gör Reinfeldt genom att benämna ”ansvar” som ett *värde* och därigenom koppla ordet till större ideologiska och moraliska frågor och *topoi* som framförallt handlar om ”den goda politikern” och ”den goda politiken”: frågor om vad som är politikens roll och funktioner i samhället.
- 3) ”Ansvar” för att tala om och motivera politisk handling. Detta gör Reinfeldt genom att

98 [Reinfeldt] TV4 2013.

definiera vissa typer av politisk handling som ”ansvarsfulla” och ställa upp vissa kriterier och typiska kategorier för att definiera detta. Hit förläggs Reinfeldts uttalanden om *hur* politiken ska ta ”ansvar” för Sverige, hur den gjort det tidigare och hur den ska kunna fortsätta ta ”ansvar” i framtiden utifrån att ställa upp mallar för *hur* politiker ska ta ”ansvar”, alltså kopplas ”ansvar” här samman med allmänna *topoi*.

Min undersökning av hur Reinfeldt använt och sökt forma ordet ”ansvar” i samtida svensk politisk diskurs, pekar på att Reinfeldt använder samtliga dessa tre användningssätt hos ”ansvar” för att tala om den egna politiken: om *Alliansen*. Det går alltså att se ett slags omvänd *neutralisering* av ordet, för att låna Etzlers begrepp. Reinfeldt har här lyft fram ett viktigt moraliskt men ”neutralt” ord (”ansvar”) och sökt omforma det på ett sådant sätt att ordets positiva laddning sammanbinds med *Alliansen* och dess negativa laddningar (frånvaron av ”ansvar”) kommer att orienteras mot *Alliansens* politiska motståndare.

Källor och litteratur

Regeringsförklaringar

Riksdagens protokoll

Riksdagens snabbprotokoll 1991/92:6 Fredagen den 4 oktober

Riksdagens snabbprotokoll 1992/93:2 Tisdagen den 6 oktober

Riksdagens snabbprotokoll 1993/94:2 Tisdagen den 5 oktober

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Kammaren/Protokoll/>

Regeringskansliet, *Publikationer*; avsändare: Statsrådsberedningen,

<http://www.regeringen.se/sb/d/108/action/browse/c/202>

Tal och intervjuer i media

Andersson, Magdalena, *Aftonbladet*, ”Vi är beredda att ta ansvar”, 29/4-2013

<http://www.aftonbladet.se/debatt/article16690395.ab> (2013-12-04)

Jämtin, Carin, Löfven, Stefan, *Dagens Nyheter*, ”Vinner vi är vi beredda att regera över

blockgränsen”, 8/11 2013 <http://www.dn.se/debatt/vinner-vi-ar-vi-beredda-att-regera-over-blockgransen/> (2013-12-04).

[Löfvén, Stefan] *Expressen*, ”Löfvéns besked i regeringsfrågan” *ExpressenTV*, 8/11 2013,

<http://www.expressen.se/nyheter/lofvens-besked-i-regeringsfragan/> (2013-12-04).

[Reinfeldt, Fredrik] *TV4 Nyheterna*, ”Fredrik Reinfeldts tal till nationen”, TV4, 18/9 2010, TV4

Play, http://www.tv4play.se/program/nyheterna?video_id=1067550 (2013-12-31).

—, *Expressen*, ”Reinfeldts tal – ord för ord”, 20/9 2010

<http://www.expressen.se/nyheter/val-2010/reinfeldts-tal---ord-for-ord/> (2013-12-31).

—, *TV4 Nyheterna*, ”Fredrik Reinfeldts tal”, TV4 Play, 20/10-2013

<http://www.tv4.se/nyheterna/klipp/fredrik-reinfeldts-tal-2467734> (2014-01-03)

[Sahlin, Mona], *TV4 Nyheterna*, ”Mona Sahlins tal till nationen”, TV4, 18/9 2010, TV4 Play,

http://www.tv4play.se/program/nyheterna?video_id=1067548 (2013-12-31).

—, *Aftonbladet* ”Sahlins hela förlorartal” *Aftonbladet webbtv*, 20/9 2010

<http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12513132.ab>
(2013-11-04).

[Åkesson, Jimmie], ”Hejaramsor och skrik – se Åkessons segrartal”, *Aftonbladet webbtv*, 20/9-2010

<http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12512518.ab>
(2013-11-04).

—, *Aftonbladet*, ”Intervju med Åkesson: Vi är beredda att ta ansvar”, *Aftonbladet webbtv*, 20/9-2010,

<http://www.aftonbladet.se/webbtv/nyheter/samhalleochpolitik/valet2010/article12513121.ab>
(2013-11-04).

Litteratur

Amossy, Ruth, ”Ethos at the crossroads of disciplines: rhetoric, pragmatics, sociology”, *Poetics Today* vol. 22, 2001:1, s. 1-23.

- , "How to do things with doxa: toward an analysis of argumentation in discourse", *Poetics Today* vol. 23, 2002:3, s. 465-487.
- Barrling Hermansson, Katarina, *Partikulturer: kollektiva självbilder och normer i Sveriges riksdag*, (diss.) Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis 2004.
- Bengtson, Erik, "Den mytiska argumentationsbasen", *Retorica Scandinavica* 2012:63, s. 38-56.
- [Björk, Nina], *Godmorgon, världen!*, "Nina Björk: 'Jag är beredd att ta ansvar för Sverige'", Sveriges Radio, 2013-11-14,
<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=438&artikel=5704354> (2014-01-05).
- Davidsson, Tobias, "Utanförskapelsen. En diskursanalys av hur begreppet utanförskap artikulerades i den svenska riksdagsdebatten 2003-2006.", *Socialvetenskaplig tidskrift* 2010: 17 (2), s. 149-169.
- Etzler, Aron *Reinfeldteffekten: hur nya moderaterna tog över makten i Sverige och skakade socialdemokraterna i grunden*, Stockholm: Karneval förlag 2013.
- Heberlein, Ann, *Det var inte mitt fel!: om konsten att ta ansvar*, 2a utgåvan, Stockholm: Ponto pocket 2010.
- Sven-Eric Liedman, "Att stå till svars – Sven-Eric Liedman definierar begreppet ansvar", *10tal* 2012:8/9, s. 6-7.
- Mehrens, Patrik & Jon Viklund, "Retoriseringen av begreppet 'folk' i 1800-talets Sverige", *Rhetorica Scandinavica* 2013:63, s. 54-71.
- Moderaterna, *Idéprogram: på tröskeln till mänsklighetens bästa tid*, Stockholm: Moderata samlingspartiet, 2001.

Bilaga 1

Användningsfrekvensen hos ordet ”ansvar” i regeringsförklaringarna 1991-2013:

Statsminister	År för regeringsförklaringen	Användningsfrekvens: ”ansvar”	Summa: ”ansvar”/statsminister
Carl Bildt	1991 (valår)	6ggr	26ggr
Bildt	1992	12ggr	
Bildt	1993	8ggr	
Ingvar Carlsson	1994 (valår)	13ggr	19ggr
Carlsson	1995	6ggr	
Göran Persson	1996 (mars)	6ggr	76ggr
Persson	1996 (september)	9ggr	
Persson	1997	3ggr	
Persson	1998 (valår)	6ggr	
Persson	1999	8ggr	
Persson	2000	5ggr	
Persson	2001	4ggr	
Persson	2002 (valår)	12ggr	
Persson	2003	10ggr	
Persson	2004	6ggr	
Persson	2005	7ggr	
Fredrik Reinfeldt	2006 (valår)	20ggr	135ggr
Reinfeldt	2007	5ggr	
Reinfeldt	2008	14ggr	
Reinfeldt	2009	23ggr	
Reinfeldt	2010	26ggr	
Reinfeldt	2011	26ggr	
Reinfeldt	2012	11ggr	
Reinfeldt	2013	10ggr	
Sammanställning	1991-2013	---	256ggr